

Kehtiv põhiseadus¹

IX. peatükk

VÄLISSUHTED JA VÄLISLEPINGUD

§ 120. Eesti Vabariigi suhtlemise korra teiste riikide ja rahvusvaheliste organisatsioonidega sätestab seadus.

§ 121. Riigikogu ratifitseerib ja denonsseerib Eesti Vabariigi lepingud:

- 1) mis muudavad riigipiire;
- 2) mille rakendamiseks on tarvis Eesti seaduste vastuvõtmist, muutmist või tühistamist;
- 3) mille kohaselt Eesti Vabariik ühineb rahvusvaheliste organisatsioonide või liitudega;
- 4) millega Eesti Vabariik võtab endale sõjalisi või varalisi kohustusi;
- 5) milles ratifitseerimine on ette nähtud.

§ 122. Eesti maismaapiir on määratud 1920. aasta 2. veebruari Tartu rahulepinguga ja teiste riikidevaheliste piirilepingutega. Eesti mere- ja õhupiir määratakse rahvusvaheliste konventsioonide alusel.

Eesti riigipiire muutvate lepingute ratifitseerimiseks on nõutav Riigikogu koosseisu kahekolmandikuline häälteenamus.

§ 123. Eesti Vabariik ei sõlmi välislepinguid, mis on vastuolus põhiseadusega.

Kui Eesti seadused või muud aktid on vastuolus Riigikogu poolt ratifitseeritud välislepingutega, kohaldatakse välislepingu sätteid.

1938. aasta põhiseadus²

8. peatükk.

Välislepingud.

§ 101. Vabariigi President sõlmib ja ratifitseerib lepinguid välisriikidega.

Enne ratifitseerimist Vabariigi Presidendi poolt kuuluvad välislepingud Riigikogu kinnitamisele. Välislepingud esitab Riigikogule kinnitamiseks Vabariigi Valitsus. Seadusega määratakse välislepingute liigid, mis ei kuulu enne ratifitseerimist Riigikogu kinnitamisele või millede kinnitamine toimub erikorras.

§ 102. Välislepingute kinnitamine toimub Riigikogu sellekohase otsusega, mis tehtud vastavalt § 94 ja 95 eeskirjadele, kusjuures Vabariigi President võib nõuda üksikute välislepingute kinnitamise otsustamist Riigikogu üldkoosolekul.

Riigi piire võib muuta ainult Põhiseaduse muutmiseks ettenähtud korras kinnitatud välislepingutega.

¹ RT 1992, 26, 349 - RT I, 15.05.2015, 2.

² RT, 03.09.1937, 71, 590.

I. Gräzini eelnõu³

8. peatükk

VÄLISLEPINGUD

§ 102. Vabariigi President sõlmib lepingud välisriikidega.
Kõik välislepingud kuuluvad ratifitseerimisele Seadusandlikus Kogus.

§ 103. Lepingud, millega vabariik astub liidusuhetesse, ja niisuguste suhete katkestamise otsused ratifitseeritakse referendumiga korras rahva poolt.

J. Raidla töögrupi eelnõu⁴

VIII peatükk

VÄLISLEPINGUD

§ 107. Eesti Vabariigi suhtlemise korra välisriikide ja rahvusvaheliste organisatsioonidega määrab seadus.

§ 108. Riigikogu ratifitseerib ja denonsseerib Vabariigi Presidendi või Vabariigi Valitsuse ettepanekul lepinguid:

- 1) mis muudavad riigipiire;
- 2) mille rakendamiseks on tarvis Eesti Vabariigi seaduste vastuvõtmist, muutmist või tühistamist;
- 3) mille kohaselt Eesti Vabariik ühineb rahvusvaheliste organisatsioonide või liitudega;
- 4) millega Eesti Vabariik võtab endale varalisi kohustusi;
- 5) milles ratifitseerimine on ette nähtud.

§ 109. Eesti Vabariik ei sõlmi välislepinguid, mis on vastuolus Põhiseadusega.

§ 110. Kui Eesti Vabariigi seadused või muud aktid on vastuolus Riigikogu poolt ratifitseeritud välislepingutega, kohaldatakse välislepingu sätteid.

PA 27.09.1991 istungi stenogramm:

Juhataja: [...] Nagu leppisime kokku eelmisel istungil, jätkab härra Jüri Raidla oma ettekannet, esitades täna meile ettekande teise osa. Härra Jüri Raidla palus ettekande esitamiseks aega tund ja 20 minutit. Palun, härra Jüri Raidla!

³ Põhiseadus ja Põhiseaduse Assamblee. Koguteos. Juura, Õigusteabe AS, 1997, lk 1127.

⁴ Põhiseadus ja Põhiseaduse Assamblee. Koguteos. Juura, Õigusteabe AS, 1997, lk 1151.

J. Raidla Lugupeetud assamblee liikmed! Lubage mul järgnevalt jagada teiega mõningaid sissejuhatavaid mõtteid põhiseaduse eelnõu sisu ja vormi kohta ning lisada mõningaid kommentaare eelnõu tähe ja vaimu juurde. [...]

VIII PEATÜKK. VÄLISLEPINGUD Mitmel juhtumil on välislepingud käesolevas ettekandes juba olnud käsitlemisel. Välislepingud iseseisva struktuuriüksusena on käesolevas eelnõus analoogsetel põhjustel nagu seadusandluski. Välislepingud on ka peatükis, kus kujukalt avaldub rahvusvahelise õiguse vahekord rahvusliku õigusega. Täiendavalt varem käsitletule märgiksin siinkohal vaid kahte momenti. 1. Paragrahvi 107 kohaselt kuulub väljatöötamisele spetsiaalne seadus, mis peab määrama Eesti Vabariigi suhtlemise korra välisriikide ja rahvusvaheliste organisatsioonidega. 2. Paragrahv 108 sätestab ammendava loeteluna presidendi või valitsuse ettepanekul ratifitseeritavate ja denonsseeritavate välislepingute loetelu, mis: 1) muudavad riigipiire; 2) mille rakendamiseks on vaja muuta seadusi; 3) millega EV ühineb rahvusvaheliste organisatsioonide või liitudega; 4) millega EV võtab endale varalisi kohustusi; 5) milles ratifitseerimine on ette nähtud.

J. Adamsi töögrupi eelnõu⁵

9. peatükk

Välislepingud

§ 85. Välislepingud sõlmib valitsus.

Välislepingu ratifitseerimiseks on vajalik selle heakskiitmine riigikogu poolt ja riigivanema allakirjutamine.

§ 86. Eesti riigi piire vähendamise suunas muutvaid lepinguid saab ratifitseerida vaid § 77 teises lõikes kehtestatud korras.

§ 87. Välislepinguid saab tühistada ainult riigikogu riigivanema või õiguskantsleri ettepanekul.

PA 4.10.1991 istungi stenogrammist:

Juhataja: Lugupeetud Põhiseadusliku Assamblee liikmed, palun võtke istet! Vaheaeg on lõppenud. Teeme kohaloleku kontrolli. Kohal on 31 liiget. Päevakorrapunktis 1.2. saab ettekandeks sõna härra Jüri Adams. Härra Jüri Adamsiga oli juhatusel selline kokkulepe, et tema ettekanne koosneb kahest osast. Esimese osa, 45 minutit, me kuulame ära täna ja teise osa nädala pärast. Härra Adams, palun!

J. Adams: [...] Samal ajal on mitmesuguseid teisi peatükke, mis on äärmiselt lühidad. Ka minu poolt esitatud eelnõus on peatükk "Välislepingud", mis on äärmiselt lühike ja mis on mõeldav teistega ühendada. [...]

⁵ Põhiseadus ja Põhiseaduse Assamblee. Koguteos. Juura, Õigusteabe AS, 1997, lk 1178.

PA 11.10.1991 istungi stenogrammist:

J. Adams: [...] Üks peatükk läks mul vahepeal meelest ära. See on äärmiselt lühike peatükk, mis on säilinud traditsioonina. See on peatükk "Välislepingud". Selle suhtes on olnud kriitikat, aga ma arvan, et see kriitika on rohkem terminite tasemel. Meil ei ole Eesti riigiõiguses küllalt välja kujunenud täpne terminoloogia, mida me mõistame lepingu sõlmimise all ja mida me mõistame lepingu ratifitseerimise all. Siin on veel lisaks erikeele ja üldkeele tähenduste konflikt. Ma arvan, et selleks on meil olemas keeletespetsialistid, me ei pea tingimata lähtuma näiteks enne Teist maailmasõda kehtinud terminoloogiast.

I. Hallaste: "Välislepingud". Oluline on autorite eelnõu säte, et välislepingute vastuolo korral Eesti Vabariigi normatiivaktidega kohaldatakse välislepinguid. Hääled: 3 autorite ja 2 Adamsi projekti poolt ning 1 erapooletu.

PA 26.10.1991 istungi stenogrammist:

P. Kask: Austatud kolleegid, ma loodan, et te kõik leiate oma laudadelt neljanda toimkonna tabeli, mille pealkiri on "Eesti Vabariigi Põhiseadusliku Assamblee IV toimkonna ettepanekute täiendav tabel seaduseelnõule". Sellel on kaheksa lehekülge, neli lehte ja see on ülevaatlik tabel nendest küsimustest, mida me soovime täiskogus hääletusele panna. Nende hulgas on kaks nimetust või küsimust. See on numeratsiooni 1 ja 16 all. Riigipea nimetus on riigivanem (president) ja Riigikogu istungit juhatab Riigikogu juhataja või Riigikogu eesistuja. Väärrib veel märkimist, et tabelist endast leiate ka hääletamistulemused kolmanda ja neljanda toimkonna ühisistungilt antud küsimustes. Toimkond ei tee ega too ühtegi ettepanekut hääletusele välislepingute küsimuses, aga märkimist väärrib, et selle peatüki osas otsustas toimkond edasise töö aluseks võtta Raidla tööühma vastava peatüki teksti.

[...]

J. Adams: Mulle on sümpaatne põhimõte, mida Enn Tarto toimkond praegu esitas, kuid mind häirib tõsiselt sõna "kapitulatsioon", kuidas sellest Eestimaal aru saadakse, kas ta on piisavalt ühetähenduslik. Ma ütleksin, mida mina saan selle sõna all aru. Võib-olla selgub, et ma saan hoopis midagi muud aru. Minu arust kapitulatsioon on sõjaline mõiste, kui üks väeosa annab alla, tähendab, ei jätkata sõjategevust, või terve riik. Sellisel juhul kapituleeruvad nii väeosad, terved armeed kui ka riigid. Peale selle on väga erinevaid kapitulatsioonivõimalusi: on olemas tingimusteta kapitulatsioon, nagu näiteks Saksamaa Teises maailmasõjas, aga on ka kapitulatsioonid väga mitmesuguste tingimustega. See on mul üks probleem. Teine probleem on, kas riigikaitse peatükki sellise asja sissevõtmine on kõige olulisem ja kas seesama põhimõte ei leiaks põhiseaduses parema koha peatükis "Välislepingud" või siis näiteks üldsätetes. Täna!

IV toimkonna 4.11.1991 formuleering⁶

9. peatükk

Välislepingud

§ 85. Eesti Vabariigi suhtlemise korra välisriikide ja rahvusvaheliste organisatsioonidega määrab seadus.

§ 86. Riigikogu ratifitseerib ja denonsseerib Eesti Vabariigi riigivanema või vabariigi valitsuse ettepanekul lepinguid:

- 1) mis muudavad riigipiire;
- 2) mille rakendamiseks on tarvis Eesti Vabariigi seaduste vastuvõtmist, muutmist või tühistamist;
- 3) mille kohaselt Eesti Vabariik ühineb rahvusvaheliste organisatsioonide või liitudega;
- 4) millega Eesti Vabariik võtab endale varalisi kohustusi;
- 5) milles ratifitseerimine on ette nähtud.

§ 87. Eesti Vabariik ei sõlmi välislepinguid, mis on vastuolus põhiseadusega.

§ 88. Kui Eesti Vabariigi seadused või muud aktid on vastuolus Riigikogu poolt ratifitseeritud välislepingutega, kohaldatakse välislepingu sätteid.

IV toimkonna ettepanekute 11.11.1991 täiendtabel:⁷

Eesti Vabariigi Põhiseadusliku Assamblee
IV toimkonna ettepanekute täiendtabel

11. nov. 1991

Jrk.	Ettepaneku sisu	Esitaja	Toimkonna otsus
------	-----------------	---------	-----------------

⁶ Rahvusarhiiv (RA) ERA.R-2324.1.16, l 90.

⁷ ERA.R-2324.1.16, l 154, 160–162.

IX ptk. välislepingud

63. Peatükk "Välislepingud" põhjalikult ümber teha. Kõigepealt täpsustada termineid. Mis on "sõlmimine", "allakirjutamine", "ratifitseerimine"? Mis on "leping", "kokkulepe", "pakt" jne?

J.Adams

Formuleerida J.Adamsil konkreetsed ettepanekud 9. nov.

64. Lisada 9 ptk.-i § 5 või lõige: "Lepete salajased klauslid ei muuda mingil juhul (mingil määral) avalikult kehtivaid seadusi".

H.Runnel

Tagasi lükatud. 9. nov.

§ 85

65. Eesti Vabariigi välislepingud sõlmib valitsus, ratifitseerib riigikogu ja ratifitseerimiskirjale kirjutab alla president seadusega määratud korras. Eesti Vabariigi piire muutvad lepingud jõustuvad pärast nende heakskiitmist rahvahääletusel.

K.Kama

Tagasi lükatud. 9.nov.

§ 86

66. Eesti Vabariigi välislepingud denonsseerib riigikogu (vabariigi valitsuse või presidendi ettepanekul).

K.Kama

Tagasi lükatud. 9. nov.

67.	§ 86 sõnastus "Eesti riigi piire muutvaid välislepinguid saab ratifitseerida riigikogu kahekolmandikulise häälteenamusega	I toimkond	Arvestada, kuid 2/3 kohalolevatest riigikogu liikmetest. Poolt 3 vastu 2. 9. nov.
68.	Ratifitseerimise ja denonseerimise üldine kord peaks olema sama, mis seaduste vastuvõtmisel; s.o. riigikogu heakskiit ja riigivanema allkiri (ja samamoodi vetoõigus) või kui seda põhiseadus nõuab, siis kolmeosaline: riigikogu otsus panna rahvahääletusele, rahvahääletusel heakskiitmine ja riigivanema allkiri.	J.Adams	Vetoõigus ratifitseerimiskirjadele tagasi lükatud. 9.nov.
69.	Riigivanemal ei tohiks olla välislepingu tühistamise algatamise õigust	J.Adams	Vastu võetud. 9. nov.
70.	"Ükski rahvusvaheline kokkulepe (leping) ei kehti Eesti seadusena ilma riigikogu vastava otsuseta".	J.Adams	Mittearvestada. 9. nov.
71.	Määratleda kes denonseerib säärased lepinguid, mis on selles peatükis loetlemata	E.Rahumaa	Tagasi lükatud, ei ole põhiseaduse küsimus 9. nov.
72.	Tõmmata tekstis maha sõnad "riigivanema või vabariigi valitsuse ettepanekul"	R.Ruutsoo P.Kask	Vastu võetud 9. nov.
73.	Teha vahet, millised rahvusvahelised kokkulepped tuleb ratifitseerida ja millised mitte. Riigikogus peaksid kinnitamisele kuuluma kõik rahvusvahelised lepingud, mis puudutavad riigi eelarvet, vara ja muid rahalisi kohustusi. Et piiritõmbamine on ilmselt paljudel juhtumitel raske, siis peaks kahtluse korral andma oma arvamuse riigikohus.	J.Adams	Osaliselt arvestatud. (§86 ja selle p.4 osas). 9. nov.
74.	§ 88 Jätta tekstist välja. Riigid, kes taolise põhimõtte on kohaldanud näevad suurt vaeva tsiviilasjades Nüüd, kus Eesti on ühinenud paljude rahvusvaheliste lepetega, tekib meil massiliselt kohtuasju, kus hageja apelleerib ühele või teisele rahvusvahelise lepingu sättele.	K.Kama	Tagasi lükatud. 9. nov.

IV toimkonna 11.11.1991 formuleering⁸

9. peatükk

Välislepingud

§ 85. Eesti Vabariigi suhtlemise korra välisriikide ja rahvusvaheliste organisatsioonidega määrab seadus.

§ 86. Riigikogu ratifitseerib ja demonstreerib⁹ Eesti Vabariigi riigivanema või vabariigi valitsuse ettepanekul lepinguid:

- 1) mis muudavad riigipiire;
- 2) mille rakendamiseks on tarvis Eesti Vabariigi seaduste vastuvõtmist, muutmist või tühistamist;
- 3) mille kohaselt Eesti Vabariik ühineb rahvusvaheliste organisatsioonide või liitudega;
- 4) millega Eesti Vabariik võtab endale varalisi kohustusi;
- 5) milles ratifitseerimine on ette nähtud.

§ 87. Välislepingud, millega muudetakse riigipiire, nõuvad riigikogu¹⁰ ratifitseerimiseks 2/3 liikmete häälteenamusest.

§ 88. Eesti Vabariik ei sõlmi välislepinguid, mis on vastuolus põhiseadusega.

§ 89. Kui Eesti Vabariigi seadused või muud aktid on vastuolus Riigikogu poolt ratifitseeritud välislepingutega, kohaldatakse välislepingu sätteid.

PA 15.11.1991 redaktsiooni I versioon¹¹

IX. PEATÜKK

Välislepingud

§ 114. (§ 85) Eesti Vabariigi suhtlemise korra välisriikide ja rahvusvaheliste organisatsioonidega määrab seadus.

§ 115. (§ 86) Riigikogu ratifitseerib ja demonstreerib¹² Eesti Vabariigi lepinguid:

- 1) mis muudavad riigipiire;

⁸ Rahvusarhiiv (RA) ERA.R-2324.1.16, l 183–184.

⁹ Sic!

¹⁰ Sic!

¹¹ Rahvusarhiiv (RA) ERA.R-2324.1.16, l 209.

¹² Sic!

- 2) mille rakendamiseks on tarvis Eesti Vabariigi seaduste vastuvõtmist, muutmist või tühistamist;
- 3) mille kohaselt Eesti Vabariik ühineb rahvusvaheliste organisatsioonide või liitudega;
- 4) millega Eesti Vabariik võtab endale varalisi kohustusi;
- 5) milles ratifitseerimine on ette nähtud.

§ 116. (§ 87) Välislepingud, millega muudetakse riigipiire, nõuavad riigikogu ratifitseerimiseks 2/3 liikmete hääleteenamust.

§ 117. (§ 88) Eesti Vabariik ei sõlmi välislepinguid, mis on vastuolus põhiseadusega.

§ 118. (§ 89) Kui Eesti Vabariigi seadused või muud aktid on vastuolus Riigikogu poolt ratifitseeritud välislepingutega, kohaldatakse välislepingu sätteid.

PA 15.11.1991 redaktsiooni II versioon¹³

IX. PEATÜKK

Välislepingud

§ 112. (§ 114) Eesti Vabariigi suhtlemise korra välisriikide ja rahvusvaheliste organisatsioonidega määrab seadus.

§ 113. (§ 115) Riigikogu ratifitseerib ja demonstreerib¹⁴ Eesti Vabariigi lepinguid:

- 1) mis muudavad riigipiire;
- 2) mille rakendamiseks on tarvis Eesti Vabariigi seaduste vastuvõtmist, muutmist või tühistamist;
- 3) mille kohaselt Eesti Vabariik ühineb rahvusvaheliste organisatsioonide või liitudega;
- 4) millega Eesti Vabariik võtab endale varalisi kohustusi;
- 5) milles ratifitseerimine on ette nähtud.

§ 114. (§ 116) Välislepingud, millega muudetakse riigipiire, nõuavad riigikogu ratifitseerimiseks 2/3 liikmete hääleteenamust.

§ 115. (§ 117) Eesti Vabariik ei sõlmi välislepinguid, mis on vastuolus põhiseadusega.

§ 116. (§ 118) Kui Eesti Vabariigi seadused või muud aktid on vastuolus Riigikogu poolt ratifitseeritud välislepingutega, kohaldatakse välislepingu sätteid.

¹³ Rahvusarhiiv (RA) ERA.R-2324.1.4, l 77.

¹⁴ Sic!

IX. PEATÜKK

Välislepingud

§ 111. Eesti Vabariigi suhtlemise korra välisriikide ja rahvusvaheliste organisatsioonidega määrab seadus.

§ 112. Riigikogu ratifitseerib ja denonsseerib Eesti Vabariigi lepinguid:

- 1) mis muudavad riigipiire;
- 2) mille rakendamiseks on tarvis Eesti Vabariigi seaduste vastuvõtmist, muutmist või tühistamist;
- 3) mille kohaselt Eesti Vabariik ühineb rahvusvaheliste organisatsioonide või liitudega;
- 4) millega Eesti Vabariik võtab endale varalisi kohustusi;
- 5) milles ratifitseerimine on ette nähtud.

§ 113. Välislepingud, millega muudetakse riigipiire, ratifitseeritakse Riigikogu kahekolmandikulise häälteenamusega.

§ 114. Eesti Vabariik ei sõlmi välislepinguid, mis on vastuolus põhiseadusega. Kui Eesti Vabariigi seadused või muud aktid on vastuolus Riigikogu poolt ratifitseeritud välislepingutega, kohaldatakse välislepingu sätteid.

PA 22.11.1991 istungi stenogrammist:

L. Hänni: Peatükis "Välislepingud" olulisi sisulisi muudatusi ei ole. On ainult palve, et toimekonnad kontrolliksid ära kõigis peatükkides need kohad, kus on määratud, kuidas langetatakse otsus, sest alati ei olnud päris selge, kas oli mõeldud Riigikogu koosseisu poolthäälteenamust või kahekolmandikulist häälteenamust või oli mõeldud kohal olevate saadikute poolthäälteenamust. Selline probleem on näiteks §-s 113, kus välislepingud, millega muudetakse riigipiire, ratifitseeritakse Riigikogu kahekolmandikulise häälteenamusega. Sellises sõnastuses tähendab see, et välislepingu ratifitseerimise poolt peab hääletama kaks korda rohkem Riigikogu liikmeid kui vastu. Nüüd riigikaitse peatükk. Nagu ma juba eespool viitasin, on §-s 115 sisse viidud alternatiiv, mis seisneb selles, et § 115 välja jätta, kuna selle mõtte (mis kaitseb Eesti riiklikku suveräänsust) on sisse viidud § 1. Järgmisel leheküljel on samuti alternatiiv, mis tekkis härra Adamsi ettepanekul ja tähendab otsustust selle üle, milline peaks olema Eesti Vabariigi kaitseväge ja kaitsejõudude omavaheline vahekord ja korraldus. Alternatiiv pakub välja järgmise võimaluse: Eesti kaitseväge juhid ja kaitseväge ülemjuhataja (selle asemel et oleks eraldi kaitseväge juhataja ja kaitsejõudude ülemjuhataja). Kuid ilmselt on seda punkti vaja spetsiaalselt arutada ja siis teha õige otsus. Nagu ma juba ütlesin, riigikaitse

¹⁵ Rahvusarhiiv (RA) ERA.R-2324.1.4, l 122–123.

peatükist on ära viidud säte, mis puudutab kodanike õiguste piiramist ja mis lisandus II peatükile.

PA 29.11.1991 redaktsioon¹⁶

IX PEATÜKK

Välissuhted ja välislepingud

§ 114. Eesti Vabariigi suhtlemise korra välisriikide ja rahvusvaheliste organisatsioonidega sätestab seadus.

§ 115. Riigikogu ratifitseerib ja denonsseerib Eesti Vabariigi lepinguid:

- 1) mis muudavad riigipiire;
- 2) mille rakendamiseks on tarvis Eesti Vabariigi seaduste vastuvõtmist, muutmist või tühistamist;
- 3) mille kohaselt Eesti Vabariik ühineb rahvusvaheliste organisatsioonide või liitudega;
- 4) millega Eesti Vabariik võtab endale varalisi kohustusi;
- 5) mis puudutavad riigikaitset;
- 6) milles ratifitseerimine on ette nähtud.

§ 116. Välislepingud, millega muudetakse riigipiire, ratifitseeritakse Riigikogu kahekolmandikulise häälteenamusega.

§ 117. Eesti Vabariik ei sõlmi välislepinguid, mis on vastuolus põhiseadusega. Kui Eesti Vabariigi seadused või muud aktid on vastuolus Riigikogu poolt ratifitseeritud välislepingutega, kohaldatakse välislepingu sätteid.

PA 29.11.1991 istungi stenogrammist:

IX peatükk. Siin on kolmanda toimkonna ettepanekul kõigepealt täpsustatud pealkirja. Selleks on nüüd "Välissuhted ja välislepingud" endise "Välislepingud" asemel. Paragrahvis 115 esitatud loetellu, millised lepingud kuuluvad Riigikogus käsitlemisele, on punkti 5 lisandunud lepingud, mis puudutavad riigikaitset. Redaktsioonitoimikond leidis, et selline piirang on vajalik. Riigikaitset puudutavad lepingud puudutavad otseselt Eesti suveräänsust ja seetõttu peab neil igal juhul olema rahvaesinduse heakskiit.

[...]

¹⁶ Rahvusarhiiv (RA) ERA.R-2324.1.4, l 145–146.

L. Hänni: [...] Härra Ülo Seppalt on laekunud ettepanek täpsustada § 115 punkti 4, kasutades järgmist sõnastust: "... nende ettevõtete majanduslikku tegevust, kus riigil on üle poole osa aktsiakapitalist ..." Me arvasime, et ka see formuleering pole ideaalne ja soovitame jätta sätte veel menetlusse.

PA 02.12.1991 redaktsioon¹⁷

IX PEATÜKK

Välissuhted ja välislepingud

§ 114. Eesti Vabariigi suhtlemise korra välisriikide ja rahvusvaheliste organisatsioonidega sätestab seadus.

§ 115. Riigikogu ratifitseerib ja denonsseerib Eesti Vabariigi lepinguid:

- 1) mis muudavad riigipiire;
- 2) mille rakendamiseks on tarvis Eesti Vabariigi seaduste vastuvõtmist, muutmist või tühistamist;
- 3) mille kohaselt Eesti Vabariik ühineb rahvusvaheliste organisatsioonide või liitudega;
- 4) millega Eesti Vabariik võtab endale varalisi kohustusi;
- 5) mis puudutavad riigikaitset;
- 6) milles ratifitseerimine on ette nähtud.

§ 116. Eesti piir määratakse kooskõlas rahvusvahelise õigusega, 2. veebruaril 1920. aasta Tartu rahulepingu ja teiste riikidevaheliste piirilepingute alusel.

Välislepingud, millega muudetakse riigipiire, ratifitseeritakse Riigikogu kahekolmandikulise häälteenamusega.

§ 117. Eesti Vabariik ei sõlmi välislepinguid, mis on vastuolus põhiseadusega.

Kui Eesti Vabariigi seadused või muud aktid on vastuolus Riigikogu poolt ratifitseeritud välislepingutega, kohaldatakse välislepingu sätteid.

PA 06.12.1991 redaktsioon¹⁸

IX PEATÜKK

Välissuhted ja välislepingud

¹⁷ Rahvusarhiiv (RA) ERA.R-2324.1.5a, l 19–20.

¹⁸ Rahvusarhiiv (RA) ERA.R-2324.1.24, l 74–75.

§ 114. Eesti Vabariigi suhtlemise korra välisriikide ja rahvusvaheliste organisatsioonidega sätestab seadus.

§ 115. Riigikogu ratifitseerib ja denonsseerib Eesti Vabariigi lepinguid:

- 1) mis muudavad riigipiire;
- 2) mille rakendamiseks on tarvis Eesti Vabariigi seaduste vastuvõtmist, muutmist või tühistamist;
- 3) mille kohaselt Eesti Vabariik ühineb rahvusvaheliste organisatsioonide või liitudega;
- 4) millega Eesti Vabariik võtab endale varalisi kohustusi;
- 5) mis puudutavad riigikaitse korraldust;
- 6) milles ratifitseerimine on ette nähtud.

§ 116. Eesti piir määratakse kooskõlas rahvusvahelise õigusega 2. veebruaril 1920. aasta Tartu rahulepingu ja teiste riikidevaheliste piirilepingute alusel.

Välislepingud, millega muudetakse riigipiire, ratifitseeritakse Riigikogu koosseisu kahekolmandikulise häälteenamusega.

§ 117. Eesti Vabariik ei sõlmi välislepinguid, mis on vastuolus põhiseadusega.

Kui Eesti Vabariigi seadused või muud aktid on vastuolus Riigikogu poolt ratifitseeritud välislepingutega, kohaldatakse välislepingu sätteid.

PA 6.12.1991-7.12.1991 istungi stenogrammist:

L. Hänni: IX peatükk "Välissuhted ja välislepingud". Siin on täpsustus § 115 punktis 5, kus on öeldud, et "Riigikogu ratifitseerib ja denonsseerib Eesti Vabariigi lepingud, mis puudutavad riigikaitse korraldust." Me pidasime vajalikuks täpsustada, et need on just nimelt korraldust puudutavad lepingud, mis tuleb ratifitseerida, mitte aga riigikaitse üksikküsimusi puudutavad lepingud, nagu lubas oletada eelmine formuleering, kus puudus sõna "korraldus". Nüüd §-st 116 palun maha võtta esimene lõik. See on jäänud teksti kogemata redaktsioonitoimkonna vahepealsetest ettepanekutest. Need ettepanekud puudutavad § 2 ja meil on hiljem võimalus neid täpsemalt arutada ja ka põhjendada, miks oli üks ettepanek tuua Tartu rahu puudutav säte § 116. Oluline täpsustus on § 116 järelejäänud lõikes, kuhu on lisatud, et välislepingud, millega muudetakse riigipiire, ratifitseeritakse mitte Riigikogu kahekolmandikulise häälteenamusega, vaid Riigikogu koosseisu kahekolmandikulise häälteenamusega. See on tunduvalt rangem nõue ja ilmselt on vajalik, kui küsimus puudutab Eesti Vabariigile niivõrd tähtsat otsustust.

[...] Juhataja: Eile oli meil härra Adamsiga – palun tähelepanu, härra Adams! – selline kokkulepe, et § 116 tõstetud tekst ei ole lõppredaktsioonis ja härra Adamsil oli tol korral ekspromptettepanek küsimuse redigeerimiseks. Minu andmetel ei ole tänaseks kirjalikult uut teksti ettepanekuna esitatud. Härra Adams, kas see on nii?

J. Adams: Jah, see on tõesti nii. Redaktsioonitoimkond ei ole jõudnud sellega tegelda.

Juhataja: Palun, kas soostutakse sellega, et sellisel juhul jätkab redaktsioonitoimkond tööd tekstiga, mille me viisime § 116, ja me selles küsimuses praegu arutelu ei jätkka ja midagi ei hääleta? Nii? Tänan!

PA 13.12.1991 redaktsiooni I versioon¹⁹

IX PEATÜKK

Välissuhted ja välislepingud

§ 112. Eesti Vabariigi suhtlemise korra välisriikide ja rahvusvaheliste organisatsioonidega sätestab seadus.

§ 113. Riigikogu ratifitseerib ja denonsseerib Eesti Vabariigi lepinguid:

- 1) mis muudavad riigipiire;
- 2) mille rakendamiseks on tarvis Eesti Vabariigi seaduste vastuvõtmist, muutmist või tühistamist;
- 3) mille kohaselt Eesti Vabariik ühineb rahvusvaheliste organisatsioonide või liitudega;
- 4) millega Eesti Vabariik võtab endale varalisi kohustusi;
- 5) mis puudutavad riigikaitse korraldust;
- 6) milles ratifitseerimine on ette nähtud.

§ 114. Eesti piir määratakse kooskõlas rahvusvahelise õigusega 2. veebruaril 1920. aasta Tartu rahulepingu, teiste riikidevaheliste piirilepingute ja rahvusvaheliste konventsioonide alusel. Välislepingud, millega muudetakse riigipiire, ratifitseeritakse Riigikogu koosseisu kahekolmandikulise häälteenamusega.

ALTERNATIIV: asendada § 114 lg. 1: Eesti maismaapiir on määratud 2. veebruari 1920. aasta Tartu rahulepingu ja teiste riikidevaheliste piirilepingutega. Eesti mere- ja õhupiir määratakse rahvusvaheliste konventsioonide alusel.

§ 115. Eesti Vabariik ei sõlmi välislepinguid, mis on vastuolus põhiseadusega. Kui Eesti Vabariigi seadused või muud aktid on vastuolus Riigikogu poolt ratifitseeritud välislepingutega, kohaldatakse välislepingu sätteid.

PA 13.12.1991 istungi stenogrammist:

¹⁹ Rahvusarhiiv (RA) ERA.R-2324.1.24, l 111–112.

L. Hänni: [...] Peatükk "Välissuhted ja välislepingud", § 114. Eelmisel korral langetas assamblee otsuse, et riigipiiri puudutav säte meie põhiseaduses peaks olema seotud selle peatükiga ja sisalduma paragrahvis, mis käsitleb riigipiiride muutmise korda. Praegu on selle otsustamiseks pakutud kaks võimalust. Kui te loete neid sätteid tähelepanelikult, siis on ka aru saada, milles on erinevus. Redaktsioonitoimkond ei jõudnud lõplikus formuleeringus üksmeelele ja selle tõttu on meil praegu võimalik oma eelistust määrata.

[...]

L. Hänni: Paragrahv 114 on meil olemas kaks võimalust sõnastada Eesti piiri määravat sätet. Põhitekst on see tekst, mille Põhiseaduse Assamblee eelmine kord tõi siia I peatükist ühe võimalusena, kuid meil jäi ka kokkulepe, et see pole lõplik sõnastus. Redaktsioonitoimkonnale laekusid ettepanekud härra Adamsilt ja härra Kamalt ning nende sünteesina ongi tekkinud alternatiiv. Ma arvan, et siin pole vajadust pikalt selgitada, mis on ühe või teise sätte vahe. Need toetuvad mõlemad Tartu rahule, vahe on võib-olla ainult kategoorilisuse astmes, millega seda tehakse. Aitäh!

P. Kask: Neljas toimkond, kelle valdkonnas see paragrahv on, arutas küsimust ja jõudis võrdlemisi üksmeelsele seisukohale, mis toetab põhiteksti (4 poolt ja 1 erapooletu). Põhjenduseks see, et ega suurt erinevust ei märgatudki, vahest ainult see, et osa merepiirist peaks olema määratud riikidevaheliste lepingutega. Alternatiiv seda võimalust ei jäta. Tänan!

H. Runnel: Kallid kolleegid! Ma palun, et te mõtleksite end nüüd tagasi minevikku, nendes aegadesse, kui see küsimus oli veel preambula ja sissejuhatavate peatükkide teema. Selles tekstis, mida nimetatakse praegu põhitekstiks, määratakse Eesti piir kooskõlas rahvusvahelise õigusega ja seal ei räägita minevikust. Alternatiivis on Eesti maismaapiir määratud kindla ajaloolise algusega, aga seal ei võeta ka tulevikku ära, sest on nimetatud teisi riikidevahelisi piirilepinguid. Ajatelje teine ots on lahti kaugele tulevikku. Ma tahaksin veel kaugemale tagasi minna ning öelda, et me peaksime olema siiski meeleskindlad ja valima selle alternatiivi, mis algab konkreetsest minevikust. Kui te meenutate perestroika algust, siis oli Balti riikidele antud ajalooline ülesanne külvata üle Nõukogude Liidu teatud seemet. See oli see demokraatiakogemus, see vabariigikogemus, mis nendel riikidel ja rahvastel oli, aga mida suurel Nõukogude Liidul ei olnud. See Balti riikide seemne külvamine on kandnud vilja. Analoogiliselt tuleks meil olla jätkuvalt sama meeleskindel, toetuda ikka sellele kindlale minevikupõhjale ja mitte hakata ise ujuma. Suur Nõukogude Liit ja tema asetäitja Venemaa ei ole praegu nii meeleskindlad, ja kui me hakkame piiridest rääkima, siis peame olema meeleskindlamad. Meil on see väga kindel ajalooline algus olemas, mida Venemaal võib-olla ei ole ja mida Nõukogude Liidul ei ole ammugi, sest Nõukogude Liitu ei ole enam. Ma kutsun teid täitma ajaloolist missiooni. Tänan!

Juhataja: Härra Salum, palun!

V. Salum: Tänan! Need sõnad vahest ei ole ilusad, aga põhiteksti, kui me oleme ausad ajaloo vastu, ei saa sugugi aluseks võtta. Tekstis öeldakse, et alles määratakse Eesti piirid. Eelkõneleja põhjendas asja väga selgelt ära. Alternatiivtekst on selles osas tõesti palju parem. Kui me ka siin taganeme, millest me siis üldse veel kinni hoiaime? Ma toetan täielikult alternatiivteksti.

Juhataja: Tänan! Sõna on härra Ermil.

A. Erm: Aitäh! Ma saan aru, et nende kahe alternatiivi vahe ei ole siiski nii väike, nagu mainis härra Peet Kask. Minu arusaamist mööda jätab esimene tekst valitsusele täieliku võimaluse pidada läbirääkimisi ka piiri üle. Alternatiiv jätab selle võimaluse ka, kuid valitsus peab olema veendunud, et kui mingisugused muudatused tehakse, siis on Riigikogu võimeline need oma neljaviendikulise enamuse või kahe järjestikulise enamusega vastu võtma. Ma toetan igal juhul alternatiivi. Me peame oma piiridele ikka mingid garantiid ka panema. Tänan!

Juhataja: Sõna on härra Vellistel.

T. Velliste: Härra juhataja! Ka mina toetan alternatiivvarianti, aga mul on küsimus redaktsioonitoimkonnale. Kas alternatiivvariandis on juhuslikult välja jäänud põhivariandi teine lõik?

Juhataja: Vabandust, et ma segan, aga teine lõik ei kuulu muutmisele! Lugege tähelepanelikult.

T. Velliste: Siis ma sain valesti aru. Vabandust, jah!

Juhataja: Sõna on proua Endrel.

S. Endre: Austatud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Tahan toetada kõiki eelkõnelejaid ja lisada, et kui me tahame milleski olla põhimõttekindlad, siis me peame selle hääletuse eel mõtlema, kas Eesti Vabariigi põhiseadus toetub sellele, et me taastame Eesti Vabariiki, või me anname võimaluse selleks, et me hakkame looma uut riiki. Tänan!

Juhataja: Küsimus on tõepoolest kaalukas. Asume hääletamise juurde. Kes on selle poolt, et § 114 lõige 1 jätta alternatiivselt esitatud sõnastuses: "Eesti maismaapiir on määratud 2. veebruari 1920. aasta Tartu rahulepingu ja teiste riikidevaheliste piirilepingutega. Eesti mere- ja õhupiir määratakse rahvusvaheliste konventsioonide alusel"? Kes on sellise sõnastuse poolt? Hääletame. Alternatiivse sõnastuse poolt hääletas 20, vastu on 4. Sellega on viidud põhiteksti sisse parandus.

PA 13.12.1991 redaktsiooni II versioon²⁰

IX PEATÜKK

Välissuhted ja välislepingud

§ 110. Eesti Vabariigi suhtlemise korra teiste riikide ja rahvusvaheliste organisatsioonidega sätestab seadus.

§ 111. Riigikogu ratifitseerib ja denonsseerib Eesti Vabariigi lepinguid:

- 1) mis muudavad riigipiire;
- 2) mille rakendamiseks on tarvis seaduste vastuvõtmist, muutmist või tühistamist;

²⁰ Rahvusarhiiv (RA) ERA.R-2324.1.4, l 166–167.

- 3) mille kohaselt Eesti Vabariik ühineb rahvusvaheliste organisatsioonide või liitudega;
- 4) millega Eesti Vabariik võtab endale varalisi kohustusi;
- 5) mis puudutavad riigikaitse korraldust;
- 6) milles ratifitseerimine on ette nähtud.

§ 112. Eesti maismaapiir on määratud 1920. aasta 2. veebruari Tartu rahulepingu ja teiste riikidevaheliste piirilepingutega. Eesti mere- ja õhupiir määratakse rahvusvaheliste konventsioonide alusel.

Välislepingud, millega muudetakse riigipiire, ratifitseeritakse Riigikogu koosseisu kahekolmandikulise häälteenamusega.

§ 113. Eesti Vabariik ei sõlmi välislepinguid, mis on vastuolus põhiseadusega.

Kui Eesti Vabariigi seadused või muud aktid on vastuolus Riigikogu poolt ratifitseeritud välislepingutega, kohaldatakse välislepingu sätteid.

Redaktsioonitoimkonna ja ekspertgrupi 21.01.1992 koosoleku protokollist²¹:

Koosolek toimus Toompeal 21. jaanuaril 1992. a,
kell 18.30 - 22.00.

Koosolekust võtsid osa: K. Koha
P. Kask
L. Hänni
K. Kama
I. Hallaste
Ekspertid: R. Lang
J. Raidla
J. Kaljuvee

Raidla: Kui me hakkame välislepingute peatükki arutama, peaks kohal olema L. Meri ja kõik Tartu rahu pooldajad. Valdade, Maaomavalitsuste, Linnade Liitude esindajaid paluksime omavalitsuse peatüki juurde.

Kolmapäev - välislepingud
Neljapäev - omavalitsused
Reedel - Riigikaitse, 15.00 - Rigikontroll
Laupäev - II peatükk

Hallaste: Kas alternatiiv - rahvas valib presidendi tuleks panna hääletamisel Eesti kongressile ja Ülemnõukogule.

Raidla: Toorteksti ei ole mõtet Eesti Kongressile laiali jagada.

²¹ Rahvusarhiiv (RA) ERA.R-2324.1.25, l 126, 127-128.

IX peatükk

Lang: § 111 p 5 välja jätta. Kordonite asetsemine ei ole Riigikogu asi.

Hänni: Baaside leping ei tohiks korduda. Selle vastu tuleb sellisel juhul rohi leida.

§ 113

Kask: Kas on vaja rahvusvahelisi lepinguid kodifitseerida siseriiklikusse õigusesse?

Lang: Nii tulebki teha.

Kaljuvee: Lepingud ei vaidlusta põhiseadust. Teised seadused tuleb viia kooskõlla. Keegi ei sunni ratifitseerima vastuvõetamatuid põhimõtteid.

Kama: Ennem kui hakkab kehtima, tuleb panna rahvusvaheline leping seadusesse.

Lang: Ilma selleta ei saa. § 113 lg 2.

Protokollija

H.Sibul

Ekspertgrupi ja redaktsioonitoimkonna 22.01.1992 koosoleku protokollist:²²

Esti Vabariigi Põhiseaduse Assamblee redaktsioonitoimkonna koosoleku protokoll

Koosolek toimus Toompeal 22. jaanuaril 1992. a,
kell 18.30 - 22.00.

Koosolekust võtsid osa: I. Hallaste
L. Hänni
Ü. Aaskivi
A. Kaalep

Ekspertdid: R. Lang
J. Kaljuvee

Lang: Tartu rahu on piiride alus Venemaaga. Oleks see kompromiss, kui Tartu rahu läheks rakendusotsusesse. Siis on õiguslikult kõik korras.

Hänni: Tuleb taktikat kaaluda, kuidas talitada.

Lang: Rakendusotsusesse ei saa konkreetset sõnastust panna, kuna pole näinud seda peatükki.

²² Rahvusarhiiv (RA) ERA.R-2324.1.25, l 129.

Välislepingud

§ 111 Lang: Soovin, et uued lepingud esitatakse kas läbi presidendi või läbi valitsuse.

... Presidendi või valitsuse ettepanekul.

Hänni: Jääks valitsuse juurde.

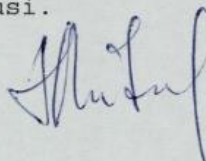
Hallaste: Kui president teeb populistliku lepingu, mis on valitsuse poliitikaga vastuolus ja tal on õigus otse parlamendi ette tulla.

Lang: p 2 vahele võib kirjutada "Eesti Vabariigi" - aktsepteeritakse.

p 5 välja jätta.

Baaside leping hõlmab varalisi kohustusi.

Protokollija

H. Sibul

PA 26.01.1992 redaktsioon²³

IX PEATÜKK

Välissuhted ja välislepingud

§ 110. Eesti Vabariigi suhtlemise korra teiste riikide ja rahvusvaheliste organisatsioonidega sätestab seadus.

§ 111. Riigikogu ratifitseerib ja denonsseerib Eesti Vabariigi lepinguid:

- 1) mis muudavad riigipiire;
- 2) mille rakendamiseks on tarvis Eesti Vabariigi seaduste vastuvõtmist, muutmist või tühistamist;
- 3) mille kohaselt Eesti Vabariik ühineb rahvusvaheliste organisatsioonide või liitudega;
- 4) millega Eesti Vabariik võtab endale sõjalisi ja/või varalisi kohustusi;
- 5) milles ratifitseerimine on ette nähtud.

§ 112. Eesti maismaapiir on määratud 1920. aasta 2. veebruari Tartu rahulepingu ja teiste riikidevaheliste piirilepingutega. Eesti mere- ja õhupiir määratakse rahvusvaheliste konventsioonide alusel.

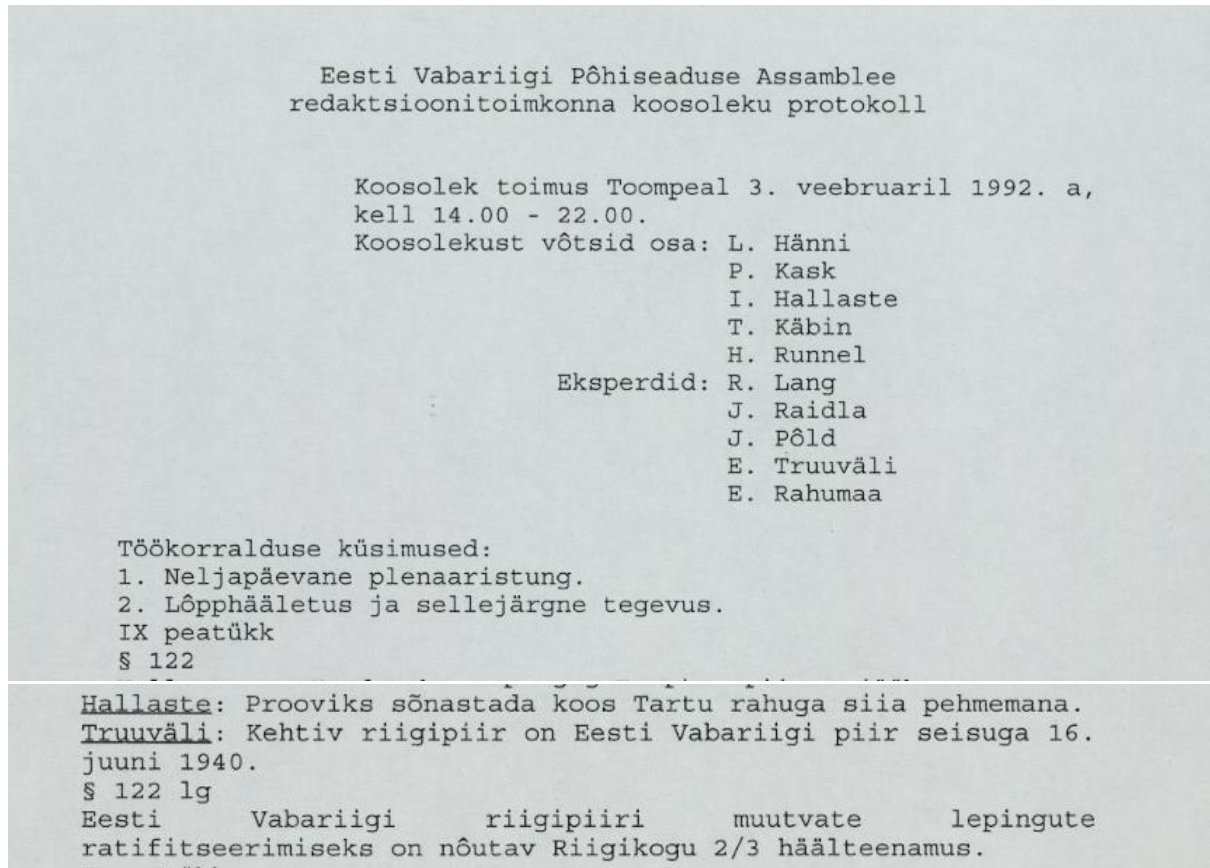
Lepingud, mis muudavad Eesti Vabariigi riigipiire, ratifitseeritakse Riigikogu koosseisu kahekolmandikulise häälteenamusega.

§ 113. Eesti Vabariik ei sõlmi välislepinguid, mis on vastuolus põhiseadusega.

Kui Eesti Vabariigi seadused või muud aktid on vastuolus Riigikogu poolt ratifitseeritud välislepingutega, kohaldatakse välislepingu sätteid.

²³ Rahvusarhiiv (RA) ERA.R-2324.1.24, l 135–136.

Ekspertgrupi ja redaktsioonitoimkonna 03.02.1992 koosoleku protokollist:²⁴

PA 06.02.1992 redaktsioon²⁵

IX PEATÜKK

Välissuhted ja välislepingud

§ 120. Eesti Vabariigi suhtlemise korra teiste riikide ja rahvusvaheliste organisatsioonidega sätestab seadus.

§ 121. Riigikogu ratifitseerib ja denonsseerib Eesti Vabariigi lepingud:

- 1) mis muudavad riigipiires
- 2) mille rakendamiseks on tarvis Eesti Vabariigi seaduste vastuvõtmist, muutmist või tühistamist;
- 3) mille kohaselt Eesti Vabariik ühineb rahvusvaheliste organisatsioonide või liitudega;

²⁴ Rahvusarhiiv (RA) ERA.R-2324.1.25, l 180.

²⁵ Rahvusarhiiv (RA) ERA.R-2324.1.24, l 162–163.

4) millega Eesti Vabariik võtab endale sõjalisi või varalisi kohustusi;

5) milles ratifitseerimine on ette nähtud.

§ 122. Eesti maismaapiir on määratud 1920. aasta 2. veebruari Tartu rahulepingu ja teiste riikidevaheliste piirilepingutega. Eesti mere- ja õhupiir määratakse rahvusvaheliste konventsioonide alusel.

Eesti Vabariigi riigipiire muutvate lepingute ratifitseerimiseks on nõutav Riigikogu koosseisu kahekolmandikuline häälteenamus.

ALTERNATIIV: § 122 lg. 1 viia „Põhiseaduse rakendusseadusesse“ järgmises sõnastuses: Eesti Vabariigi kehtiv riigipiir on Eesti Vabariigi riigipiir seisuga 16. juuni 1940.

§ 123. Eesti Vabariik ei sõlmi välislepinguid, mis on vastuolus Põhiseadusega.

Kui Eesti Vabariigi seadused või muud aktid on vastuolus Riigikogu poolt ratifitseeritud välislepingutega, kohaldatakse välislepingute sätteid.

PA 06.02.1992 istungi stenogrammist:

L. Hänni: [...] IX peatükis "Välissuhted ja välislepingud" on endiselt vaieldav § 122, mis sätestab oma esimeses lõikes Eesti Vabariigi riigipiiri. Siin on terve rida argumente, et põhiseaduses konkreetsele lepingule viitamine võib teha võimatuks igasugused läbirääkimised riigipiiri osas, sest neid võib kvalifitseerida kui põhiseadusvastast tegevust. Selle tõttu on veel kord pakutud võimalust kaaluda antud sätte otstarbekust. Alternatiivne võimalus on sõnastada Eesti Vabariigi riigipiiri määrav põhimõte põhiseaduse rakendusotsuses, et see oleks kusagil siiski täpselt ja selgelt fikseeritud, ja öelda, et Eesti Vabariigi kehtiv riigipiir on selline, nagu see oli okupatsiooni alguses 16. juunil 1940. aastal.

PA 07.02.1992 istungi stenogrammist:

Juhataja: [...] Järgmine küsimus, mida meil tuleb arutada ja alternatiivide läbivaatamise käigus otsustada, on leheküljel 22 §-s 122. See on ekspertide tehtud ettepanek viia § 122 lõige 1 põhiseaduse rakendusotsusesse. Härra Peet Kask, palun!

P. Kask: Austatud kolleegid! Praegu on mul küll väga kahju, et eksperte saalis ei viibi ja nad ise siin neid põhjendusi ei esita. Põhjendused, miks tahetakse põhiseaduse põhitekstist kõrvaldada viide Tartu rahulepingule, ei ole poliitilise, vaid puhtjuriidilise iseloomuga. Väidetavasti juhul, kui selline tekst on põhiseaduse tekstis sees (et Eesti piir on määratud Tartu rahulepinguga), ei ole võimalik pidada läbirääkimisi piiriküsimustes Venemaaga, enne kui põhiseaduse tekst on muudetud. Riigiametnikud, kes alustavad läbirääkimisi, rääkimata lepingu sõlmimisest, eksivad põhiseaduse vastu ja tegelevad kuriteoga. Selline oli juristide üksmeelne hinnang. Nende arvates ei pea piiriküsimused olema sisse kirjutatud põhiseaduse teksti, konkreetseid lepinguid ei sobi sinna kirjutada. Küll aga on kohane kirjutada see Tartu rahulepingu probleem sisse rakenduspeatükki, et oleks selge, millisel alusel uuele riigile

vundament ehitatakse, et oleks selge, millist piiri me antud hetkel tunnustame. Ehkki ka selles küsimuses avaldati minu mälu järgi arvamust, et parem oleks neid küsimusi käsitleda eraldi otsuste või seadustega. Aga see oli täiesti kindel, et Tartu rahulepingu kirjutamine põhiseaduse teksti tähendab tegelikult majanduspiiritaguste alade äraandmist, sest sel juhul ei ole võimalikud isegi mitte läbirääkimised. See tähendab status quo säilimist niikaua, kuni me põhiseaduse vastavat paragrahvi muudame. See on paradoksaalne, aga ekspertide süüdistused on just vastupidised nendele argumentidele, mille alusel Tartu rahulepingut teksti tahetakse kirjutada. Ühiskomisjoni liikmete arvamused väljenduvad järgmistes hääletamistulemustes: 5 olid selle poolt, et viia Tartu rahuleping põhitekstist välja rakendusosasse, 2 olid vastu ja 2 jäid erapooletuks. Tänan!

Juhataja: Suur tänu! Lugupeetud kolleegid! Juhatus esineb teie ees tungiva ettepanekuga lugeda viimaseks kõnelejaks härra Vardo Rumessen. Kui te sellega päri olete ja ei protesti, siis palun võtta seda kui meievahelist kokkulepet. Kuna me oleme seda küsimust siin korduvalt arutanud, siis ei ole vist mõtet, et me kõik kõnepuldist väljendame oma poolt- või vastuhäält. Tänan! Härra Tarand, palun!

A. Tarand: Lugupeetud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Tõepoolest ei ole mõtet hakata üheski meil veel arutada olevas küsimuses kordama kõiki neid argumente. Ma kaldun ühes asjas ekspertide soovitus poole, korrates ainult üle selle, et piir on alati kahe asja vahel, mitte üks ei määra teda. See tähendab läbirääkimisi, mida me paratamatult peame pidama. Teine võimalus on muidugi jätta küsimus lahtiseks, aga sedavõrd, kui üks piiriala on pikka aega lahtine, on ta alati, igavesti olnud pingete allikas, mis lõppkokkuvõttes head ei tööta. Sellepärast minu uskumist pidi oleks Eesti huvides see võimalikult kiiresti läbirääkimistega kindlaks määrata. Tartu rahu argument on muidugi ainuvõimalik ja väga tõsine Eesti poolt vaadatuna, aga Vene poolt vaadatuna taandub see asi ilmselt Pihkva vürstiriigini. Venemaal on palju võimalusi argumenteerida, kus see piir peab olema ja miks ta just mujal peab olema. Ajaloos on piir alati väga liikuv olnud. Mul on siin praegu kaasas seitse kaarti umbes Liivi sõjast Põhjasõjani, aga ma ei mõtlegi hakata neid teile liputama. Need ei ole ilmselt ainsad, kust meil oleks võimalik seda piiri näha. See on reeglina Eestile tunduvalt ebasoodsam mitte ainult Tartu rahu piirist, vaid isegi praegusest. Ta on ulatunud ka Lämmijärvele, nii et kogu Pihkva järve läänekallas on olnud sellest väljas. Ma ei räägi seda mitte selleks, et mina seda hirmsasti pooldaksin, vaid et näidata, et ka vastaspoolel on niisuguseid argumente võimalik esitada. Ja lausa maakaartide põhjal. Küsimus ei ole sugugi selles, et ma tahaksin jätta läbirääkimistel Tartu rahu argumendi ära, vaid selles, et Eesti pool peaks need kaardid välja tooma, mis räägivad piiri asukohast Liivi sõjast kuni Rootsi aja Põhjasõjani. Praeguses põhiteksti formulatsioonis peitub minu arvates see oht, et Vene pool just nii võibki teha. Nimelt, Eesti piir on määratud 1920. aasta 2. veebruari Tartu rahulepinguga ja teiste rahvusvaheliste piirilepingutega. Need piirid, millest ma rääkisin, on ju ka määratud lepingutega ja miski selles formulatsioonis ei ütle, et teisi ajaloolisi lepinguid ei võiks siis välja kraamida. Nii et praegusesse formulatsiooni on tegelikult see oht juba sisse pandud, rääkimata kõigest sellest, mis me üldse võidaksime, mis me üldse kaotaksime Tartu rahulepingu piiride tagasitaotlemisega. Kuna enamik Nõukogude Liidus elanud inimesi ei ole kunagi maakaarte näinud, siis on mul ka need igaks juhaks kaasas. Vaheajal ma võin teile näidata, kui palju on Setumaal, mitte ainult Setumaal, vaid ka lõuna pool Pihkva–Riia kiviteed, mittevene külanimesid. Neid on parimal juhul 5%, isegi sellest vähem. Nii et tasuks mõelda, kas me sellise formuleeringuga tegelikult hoopis ei kaota. Tänan!

Juhataja: Tänan! Härra Adams!

J. Adams: Head kolleegid! Jõudsime selle punkti juurde ja meie mitme eelmise tunni akadeemiliselt rahulik ja juriidiline arutelu on siin otsekohe asendunud teise, tulisema ja poliitilisemaga. Ma loodan, et kui meie assamblee töö lõpeb, siis võib-olla Lauri Vahtre või keegi teine rohkem kirjandusnimene kirjutab ühe seiklusnovelli "Ühe paragrahvi seiklused". Oleks päris naljakas lugeda, kuidas see Tartu rahu on meil siin seigelnud. Midagi kelmiromaani moodi. Nüüd asja juurde tagasi. Mäletate, milline vaidlus käis selle punkti ümber, et me ei saanud Tartu rahulepingut sisse panna, sest ei suutnud defineerida piire õhus, merel jne. Alternatiivi puhul meil justnagu neid probleeme enam ei olekski. Ja minu arvates ei ole põhimõtteliselt tähtis, kus kohas see paragrahv on, kuid oma erakonna esindajana ma ei saa teistmoodi kui pooldada, et sõnad "Tartu rahu" jääksid kindlasti sisse. Ma ei pea tõsiseks härra Kase argumentatsiooni, et siis ei saa pidada läbirääkimisi. Vastupidi, läbirääkimisi juba peetaksegi. Ma usun, et härra Trivimi Velliste võiks vaheajal anda meile aru, kui kaugel need läbirääkimised on. Neid peetakse igal juhul, sest see on elu vajadus, aga mitte surnud kirjatähe vajadus. Varem või hiljem jõutakse uue Vene-Eesti piirilepinguni, mis minu poliitilise prognoosi järgi tõenäoliselt ei sätesta ei Tartu rahu järgset piiri ega ka mitte praegust. Praegu on äärmiselt totter piir, vähemalt Petserimaal, mida ma isiklikult hästi tunnen ja armastan, on see kindlasti niimoodi. Minu arvates Tartu rahulepingu fikseerimine meie põhiseaduses ainult tugevdab meie praeguste ja tulevaste piiriläbirääkijate positsiooni ja annab meile veel šansi. Mina arvan ka seda, et me ei pääse Haagi või mõne muu rahvusvahelise kohtu abita, sinna minemiseks aga annab Tartu rahuleping meile tõsised võimalused. Hirm selle suhtes, et Venemaa võib ust paugutada, kui meil on põhiseaduses need asjad sees, on minu hinnangul üle pingutatud ja täiesti ebarealistlik. Ma loodan, et härra Velliste võib seda pärast siin veel kommenteerida. Minu arvates on probleemil kaks tahku. Üks on see, kas Venemaa äkki ei pauguta ust. Teine on aga asja praktiline külg, mida härra Savisaare valitsuse ajal keelduti lahendamast: Eesti riigi kohustused nende Eesti Vabariigi kodanike ees, kelle omandus jääb praegu Venemaa koosseisu kuuluvatele aladele. Omal ajal me palusime, et neile inimestele antaks välja vähemalt Eesti kaardid, aga meie üle naerdi. Nüüd tekivad nende varanduse ülemineku, nende juriidilise kaitse probleemid. Need on valdavas osas eestlased, head eestlased. Absoluutset loobumist siin ei tule ja riigil on oma hättasattunud kodanike ees ikka ja alati kohustus, isegi siis, kui meil ei õnnestu Tartu rahu piires saada või üldse mitte midagi sellest alast tagasi saada. Hoopis tõsisem probleem haakub §-ga 106, milles on praegu fikseeritud, et riigipiiri muudatuse otsuse saab kinnitada ainult rahvahääletusel. Ma arvan, et see on üks neid punkte, mille üle me peame ka veel debateerima, enne kui Põhiseaduse Assamblee töö lõpule jõuab. Kas me prognoosime uusi piire sisaldava rahulepingu sõlmimist Venemaaga aasta pärast, praegu või 20 aasta pärast, igal juhul peame leidma sellise lepingu heakskiidu või arutamise optimaalse mehhanismi. Ja kõigest hoolimata ma ei arva, et rahvahääletus oleks selliste küsimuste otsustamise optimaalne vorm. Samuti ütlen ma Setumaa patrioodina, kelle juured on osalt seal, et ma ei tahaks näha valimiskampaaniat, milles näiteks üks osapool kutsub kõiki saarlasi, läänlasi, harjulasi, pärnakaid jne. otsustama tolle osa eestlaste saatuse üle. Ma arvan, et niimoodi ei tohiks neid asju ajada. Tänan!

V. Rumessen: Lugupeetud kolleegid! Ma tahaksin meie kõigi tähelepanu juhtida hoopis sellele küsimusele, kust läheb tegelikult praegu ainukene olemasolev seaduslik piir. Mõelgem selle üle. Selles paragrahvis on meil tõepoolest tegemist tõsise riigiõigusliku küsimusega, ja kui me lähtume ülemnõukogu 20. augusti otsusest, kus me taastasime Eesti riigi ja peame end Eesti

Vabariigi õigusjärglaseks, siis ei saa minu meelest praegu üldse püstitada küsimust, et me hakkame mingisugust osa Eesti Vabariigi territooriumist loovutama. Kui me oleme Eesti Vabariik ja me oleme taastatud Eesti Vabariik, siis on ka meie rahvusvaheline tunnustamine tuginenud ainult olemasolevatele piiridele. Järelikult ei ole asi mitte selles, kas me hakkame taastama Eesti Vabariigi territooriumi ja endist piiri, nagu ma kuulen praegu ka siin saalis räägitavat. Küsimus on selles, kas Venemaa üldse on esitanud meile mingisuguseid territoriaalseid pretensioone. Minule teada olevatel andmetel ei ole Venemaa esitanud Eesti Vabariigile territoriaalseid pretensioone ja ainukene seaduslikult kehtiv – ja ma rõhutan, rahvusvahelise õiguse järgi seaduslikult kehtiv – piir on Tartu rahulepingu piir. Teist piiri lihtsalt ei ole olemas. Või teab keegi mulle nimetada, millise seadusandliku akti alusel on kehtestatud see nn. majanduspiir? Kas me aktsepteerime sellega siis Kalinini 1945. aasta dekreedil rajaneva piirimuudatuse, mille ülemnõukogu presiidium ise on tühistanud? Andkem endale aru, siin on täiesti erinevad stardimomendid ka tulevastes läbirääkimistes Venemaaga. Kas me hakkame midagi tagasi taotlema või oleme valmis tegema kompromisse, et loovutada osa Eesti territooriumist – need on põhimõtteliselt kaks täiesti erinevat aspekti. Seetõttu ma pooldan, et see lähtepunkt oleks tingimata põhiseaduses fikseeritud, nagu härra Adams siin eelnevalt ütles. Vastasel juhul on meie positsioonid Venemaaga peetavatel läbirääkimistel palju nõrgemad. Mingisuguseid kompromisse tulevikus tõenäoliselt teha tuleb, aga me peame arvestama seda, kus kulgeb praegu ainuke seaduslik riigipiir. Aitäh!

Juhataja: Suur tänu, härra Rumessen! Lugupeetud kolleegid, kas juhatuse ettepanek piirduda nende assamblee liikmete sõnavõttudega, kelle nimed on teie ees tahvil, äratav proteste? Viimane neist on proua Liia Hänni. Ma loodan, et oleme kokku leppinud ja piirdume pärast vaheaega kaheksa sõnavõtja ärakuulamisega. Nüüd aga mõned teated ja siis tuleb tõepoolest vaheaeg. Lõunavaheaeg on kell 14–15. Kell 15 kogunevad ruumis nr. 111 § 80 läbiarutamiseks ja võib-olla ka uue redaktsiooni esitamiseks proua Hänni ja härra Kase juhitud toimkonnad. Sellest arutelust võivad loomulikult osa võtta kõik assamblee liikmed, kellel just selle paragrahvi kohta on oma arvamus ja kes soovivad seda kahe toimkonnaga jagada. Assamblee täiskogu koguneb siia saali uuesti kell 17. Siis me jätkame arutelu ja kuulame ära kõik sõnavõttud ning arutame seejärel veel ühte alternatiivi – loodetavasti on see üsna lühike küsimus – ja mõningaid apellatsioonid. Oleks otstarbekohane, kui seda pisut pikemat vaheaega – ma usun, et töövaheaega – sisustaks ka XVI peatüki toimikond, sest endiselt ei ole meil käes uut redaktsiooni. Kas härra Jürgenson soovib selle toimikonna töö organiseerimiseks sõna?

K. Jürgenson: Ma usun, et suudan meie viimase koosoleku tulemused lähema tunni jooksul masinas paljundada. Toimikonnale on palve koguneda kell 16 eetikakomisjoni ruumi. Juhataja Suur tänu! Lõunavaheaeg. Lõunavaheaeg

Juhataja: Kell on viis, alustame assamblee istungit. Kohaloleku kontroll. Kohal on 24 assamblee liiget. Meie arutelu katkes § 122 juures. Me jõudsime ära kuulata kõned ja pidime alustama pärast vaheaega sõnavõtjatest. Meil oli kokkulepe, et viimane sõnavõtja on proua Hänni, sest arvasime, et sel kombel saavad välja öeldud kõik need erimeelsused, mis siin saalis on. Kuna nüüd on sõnavõtjatena registreerunud veel härrad Kaalep, Vahtre ja üks assamblee liikmetest pole kuvarekraanile ära mahtunudki, siis teeb juhatus ettepaneku otsustada, kas pärast proua Hännit on siiski põhjust sõnavõtte jätkata, kui aeg sinnani jõuab. Võib-olla on kolleegid Kaalep ja Vahtre ning üks kolleeg veel, kelle nime kuvaril ei ole, härra Tarand, nõus sellega, mida kaheksa sõnavõtjat ja neli kõnelejat on enne neid öelnud. Esimesena saab sõna

härra Velliste. Härra Velliste jääb ilmselt mõnevõrra hiljaks, ta hoiataski, et see võib nii juhtuda. Ta saab sõna hiljem. Härra Sovetnikov, palun!

S. Sovetnikov: Kallid kolleegid, mul on väga lühike sõnavõtt. Mul on teile suur palve: jätkke Tartu rahuleping piiriküsimuse puhul rahule. Juhul kui meil õnnestub Venemaaga selles küsimuses kokku leppida, siis võib põhiseaduses muudatuse teha. Minu arvates jätkub Eestis juba sel suvel uudismaad, külvamata ja kündmata maid. Ma ei tea, kas te olete käinud seal paremal pool Narva jõge. Kas te teate, missugused maad seal on? Ma arvan, et see piir, mis on praegu Narva jõe piir, on ikka kõige parem piir. Mul on ettepanek võtta Tartu rahulepingu piir tekstist välja. Tänan!

Ü. Aaskivi: Lugupeetud kolleegid! Ma ei tahaks sugugi, et minu järgnevaid sõnu tõlgendataks kui minu suhtumist Eesti ajalosse või meie riigi taastamisse. Seepärast pean väga vajalikuks meelde tuletada, et meie arutelu objektiks on praegu Eesti piiride sõnastamine põhiseaduses, mitte aga Eesti alade loovutamine või tagasivõtmine, nagu seda eelnenud sõnavõttudest võis välja lugeda. Ometi sõltub selle probleemi sõnastamisest ja selle sõnastamise tarkusest tuleviku jaoks ilmselt väga palju. Pidasin vajalikuks jõudumööda osaleda redaktsioonikomisjoni töös ja sel ajal püüdsin ka välja selgitada, milliste riikide põhiseadustes on analoogiliselt meie praeguse tekstiga lepingutele viidatud, täpselt fikseeritud riigipiirid. Sellist põhiseadust mina küll ei leidnud. Avaldati arvamust, et ehk Jaapan oma Kuriili probleemidega on midagi põhiseaduses fikseerinud, kuid ka seal ei ole midagi taolist. Nii täpselt, konkreetsetele rahvusvahelistele lepingutele viidates ei ole ühegi riigi põhiseadus – vähemalt niipalju kui mina jõudsin neid läbi lapata – oma piiride küsimust reguleerinud. Ka mulle tundub nõnda, nagu ütles vist härra Kask, et sellise sõnastusega, nagu see praegu meil põhiseaduses on, teeme endale rohkem kahju kui kasu. Juristina olen olnud selles täiesti veendunud algusest peale ja seepärast teinud ka rea apellatsioon sellel küsimusel. Erinevatest põhiseaduse sätetest tuleneb tõesti see, et me läbirääkimisi alustada ei saa, sest põhiseadus paneb takistuse ette ja inimesed, kes plaanivad säärastel alustel läbirääkimist, rikuvad põhiseadust. Ma palun tõesti mitte vaadata asja sellest aspektist, et me anname siin hinnanguid oma ajaloole, vaid mõelda sellele, millised tõkked oma riigi tuleviku jaoks me paneme praegu põhiseadusesse. Aitäh!

Juhataja: Tänan! Härra Seppa, palun!

Ü. Seppa: Lugupeetud kolleegid! Mina olen kolleeg Ülle Aaskiviga otse vastupidisel arvamusel. Ma arvan, et kui põhiseadus sätestab 1920. aasta piirid, siis on meil alati võimalus nende piiride üle läbirääkimisi pidada. Ja ma arvan, et meil on alati võimalik, toetudes rahvusvahelisele õigusele, nõuda tagasi neid maid, mis on meie käest ära läinud. Kui Venemaa lööb tõesti ukse kinni ja keeldub meiega piiriküsimustes läbirääkimisi pidamast, siis ei ole ka midagi katki. See võib ju jääda sajandite probleemiks, et Eestimaa üks osa on Venemaa poolt okupeeritud, ja me võime kogu aeg pöörduda rahvusvahelise üldsuse poole, et meie maad on okupeeritud. Kuna Venemaa on Eesti Vabariiki tunnustanud, siis ta ju arvestab teda riigina ja need piirid, mis meil praegu on olemas, kehtivad ikka igal juhul. Ülejäänus võtame seisukoha, et kui nende maa-alade tagastamise üle läbirääkimisi ei peeta, on need okupeeritud alad, ja me käitume kogu aeg sellest lähtudes. Mulle on täiesti mõistmatud need hirmud, mida siin praegu ette tuuakse. Tänan!

Juhataja: Aitäh! Härra Linnart Mäll, palun!

L. Mäll: Lugupeetud juhataja! Lugupeetud assamblee liikmed! Ma alustan sealt, kus härra Seppa lõpetas. Härra Seppa ütles, et talle on need hirmud täiesti arusaamatud. Mulle on need väga arusaadavad ja nende hirmude tõttu ei tahaks ausalt öeldes ka mina 1920. aasta rahulepingut põhiseaduses nimetada, sest mina olen seisukohal, et Eesti piir käib vastu Hiina müüri, aga seda me nagunii kunagi ei saavuta. Olgu sellega nüüd naljaosa läbi, aga ma arvan teiselt poolt jälle, et me ei tohi karta, et Venemaa ei hakka meiega läbirääkimisi pidama ja et me ei suuda läbirääkimisi pidada. Ma arvan, et see hirm on täpselt sama vähe põhjendatud kui hirm selle ees, et me tahame Hiina müürini välja jõuda. Mõlemad tunduvad mulle koomilised hirmud, mõlemad tunduvad mulle täiesti loogilise põhjendusega esitatud hirmud. Meil peab olema trump käes, et meie piir on seal, kus Tartu rahuleping on selle ette näinud, ja sel teel me saame ka, ma usun, hakata midagi dikteerima. Me ei tohi enne läbirääkimisi anda käest ära mitte midagi, mis meile kuulub, me ei tohi oma tundeid niisama lauale visata, sest muidu me ei saa mitte midagi. Ja mis puutub rahvusvahelisse kogemusse, siis ma tahaks öelda, et Saksamaa Liitvabariik on alati Saksa DV-d oma osaks ja Saksa DV kodanikke oma kodanikeks pidanud. Tänan!

Juhataja: Aitäh! Härra Talve, palun!

J. K. Talve: Kõigepealt ma tahaksin natuke vastu vaielda argumendile, nagu oleks see Eesti riigiametnik, kes asub läbirääkimisi pidama esialgse sõnastuse kehtides, rohkem süüdi riigireetmises kui see, kes teeb seda alternatiivi kehtides. Piir on täpselt üks ja sama, täpselt samas geograafilises kohas, nii et see argument on minu meelest tühine. Lisaks tahaksin natuke vastu vaielda kolleeg Tarandile. On täiesti vaieldamatu, et piirid Baltikumis ja Eesti idapiir on läinud mitmest kohast, aga faktiks jääb ikkagi see, et Tartu rahu piir on ainuke idapiir, mille üle eestlased ise on venelastega lepingu sõlminud. Aitäh!

Juhataja: Tänan! Härra Erm, palun, teie sõnavõtt!

A. Erm: Lugupeetud assamblee liikmed! Ma tahtsin juhtida tähelepanu sellele, et niipalju kui mina tean, ei olnud ka Saksamaa Liitvabariigi põhiseaduses kunagi fikseeritud seda piiri, mis käis kahe Saksamaa vahelt. See olukord kestis väga pikka aega, kuid lõpuks tuli välja, et otsus oli täiesti mõistlik, sest seal oli ju ikkagi üks maa ja üks rahvas. Selles mõttes ei tasu ka meil Tartu rahu väljapukseerimisega põhiseadusest kiirustada. See on siiski üks põhilisi Eesti Vabariigi taastamise aluseid ja ma ei ole ilmselt mitte esimene ega viimane, kes seda rõhutab, et läbirääkimistel Venemaaga on see argument, millest me ei saa loobuda. Ja selleks, et argument oleks piisavalt tugev, peab see olema põhiseaduses. Ma tänan tähelepanu eest!

Juhataja: Suur tänu! Proua Hänni, palun!

L. Hänni: Lugupeetud kolleegid! Tartu rahuleping kehtib õiguslikult 1920. aasta 2. veebruarist. Ta on kehtinud kogu aeg, vaatamata sellele, et ta ei olnud kirjas meie varasemates põhiseadustes. Mis on siis nüüd muutunud, et me nii kramplikult püüame ühte konkreetset lepingut põhiseadusesse sisse kirjutada? Ma saan aru, et muutunud on see, et me enam ei usalda oma poliitiku. Me tahame nendele n.-ö. kirve pea kohale riputada, et nad mingil juhul ei teeks mingeid kompromisse, sest kui me loeme § 123, siis on siin ju kirjas: Eesti Vabariik ei sõlmi välislepinguid, mis on vastuolus põhiseadusega. Järelikult ei saa tõepoolest alustada mingisuguseidki piiriläbirääkimisi, ilma et me ei satuks vastuollu põhiseadusega. Kui praegu oletatakse, et kõigele vaatamata me ikkagi alustame neid läbirääkimisi, siis me eeldame, et me ei kavatsegi oma põhiseadust täita. Sellepärast ma küll sooviksin, et me jätaksime oma

poliitilised emotsioonid kõrvale, võtaksime olukorda kainelt ja sätestaksime tõepoolest rakendusotsuses veel kord, kus on Eesti Vabariigi piir, et see oleks kõigile selge, aga ei koormaks oma põhiseadust vastuoluga, mida me ületada ei suuda. Aitäh!

Juhataja: Tänan! Kas härra Tarandil on veel öelda midagi, mida seni öeldud ei ole? Palun!

A. Tarand: Härra juhataja! Kõigepealt on mul siin üks üldine arusaam elust. Minu meelest on nii, et häälekalt tõestab seda, et ta mitte midagi ei kardab, ainult see, kes pidevalt midagi kardab. Ja kui ma nüüd härra Rumessenist õigesti aru sain, siis on asi nii, et Tartu rahuga määratud piir on ainuvõimalik ja nangunii täiesti kindel, selle üle eriti midagi rääkida ei ole. Seda vähem on põhjust fikseerida seda põhiseaduses, nagu me iseenesestmõistetavaid asju seal üleüldse ei fikseeri. Me ei kirjuta ju näiteks niisugust asja, et ex oriente lux. Kuna eksisteerib siiski kahtlusi, mida siin ka täna on väljendatud, kas Venemaa Leninit ja Tartu rahu jne. tunnistada tahab, siis oleks ikkagi targem jätta see tõepoolest põhiseadusest välja. Jätaksime küsimuse, millisele kompromissile minna, mida Tartu rahu piirist ära anda või mida juurde taotlema, meie läbirääkijate härra Velliste ja teiste õlgadele. Aitäh!

Juhataja: Lugupeetud kolleegid! Kõige parem on panna muidugi ülesanded nende õlgadele, keda momendil siin saalis ei ole. Ühtlasi on aga sõnavõttud sellega lõppenud ja paraku härra Velliste sõna võtta ei saa, sest ta ei ole kohale jõudnud. Meil aga tuleb hääletada. Teeme veel kord kohaloleku kontrolli ja seejärel otsustame. Kohaloleku kontroll, palun! Meid on 31. Kes on selle poolt, et §-s 122 asendada olemasolev tekst alternatiiviga? Kes on §-s 122 alternatiivi poolt? Hääletame. Alternatiivi poolt on 12 ja vastu 16. Assamblee on langetanud lõpliku otsuse, et § 122 jääb eelmine tekst. Alternatiiv on tagasi lükatud.

PA 07.02.1992 redaktsioon²⁶

IX PEATÜKK

Välissuhted ja välislepingud

§ 121. Eesti Vabariigi suhtlemise korra teiste riikide ja rahvusvaheliste organisatsioonidega sätestab seadus.

§ 122. Riigikogu ratifitseerib ja denonsseerib Eesti Vabariigi lepinguid:

- 1) mis muudavad riigipiire;
- 2) mille rakendamiseks on tarvis Eesti Vabariigi seaduste vastuvõtmist, muutmist või tühistamist;
- 3) mille kohaselt Eesti Vabariik ühineb rahvusvaheliste organisatsioonide või liitudega;
- 4) millega Eesti Vabariik võtab endale sõjalisi või varalisi kohustusi;
- 5) milles ratifitseerimine on ette nähtud.

²⁶ Rahvusarhiiv (RA) ERA.R-2324.1.24, l 189 –190.

§ 123. Eesti maismaapiir on määratud 1920. aasta 2. veebruari Tartu rahulepingu ja teiste riikidevaheliste piirilepingutega. Eesti mere- ja õhupiir määratakse rahvusvaheliste konventsioonide alusel.

Eesti Vabariigi riigipiire muutvate lepingute ratifitseerimiseks on nõutav Riigikogu koosseisu kahekolmandikuline häälteenamus.

§ 124. Eesti Vabariik ei sõlmi välislepinguid, mis on vastuolus Põhiseadusega.

Kui Eesti Vabariigi seadused või muud aktid on vastuolus Riigikogu poolt ratifitseeritud välislepingutega, kohaldatakse välislepingu sätteid.

PA 14.02.1992 redaktsioon²⁷

IX PEATÜKK

Välissuhted ja välislepingud

§ 121. Eesti Vabariigi suhtlemise korra teiste riikide ja rahvusvaheliste organisatsioonidega sätestab seadus.

§ 122. Riigikogu ratifitseerib ja denonsseerib Eesti Vabariigi lepinguid:

- 1) mis muudavad riigipiire;
- 2) mille rakendamiseks on tarvis Eesti Vabariigi seaduste vastuvõtmist, muutmist või tühistamist;
- 3) mille kohaselt Eesti Vabariik ühineb rahvusvaheliste organisatsioonide või liitudega;
- 4) millega Eesti Vabariik võtab endale sõjalisi või varalisi kohustusi;
- 5) milles ratifitseerimine on ette nähtud.

§ 123. Eesti maismaapiir on määratud 1920. aasta 2. veebruari Tartu rahulepingu ja teiste riikidevaheliste piirilepingutega. Eesti mere- ja õhupiir määratakse rahvusvaheliste konventsioonide alusel.

Eesti Vabariigi riigipiire muutvate lepingute ratifitseerimiseks on nõutav Riigikogu koosseisu kahekolmandikuline häälteenamus.

§ 124. Eesti Vabariik ei sõlmi välislepinguid, mis on vastuolus Põhiseadusega.

Kui Eesti Vabariigi seadused või muud aktid on vastuolus Riigikogu poolt ratifitseeritud välislepingutega, kohaldatakse välislepingu sätteid.

PA 27.03.1992 istungi stenogrammist:

²⁷ ERA.R-2324.1.24, l 215.

L. Hänni: [...] Paragrahv 124, mis puudutab Eesti Vabariigi riigipiiri määratlemist põhiseaduses, tekitab endiselt vastuolusid ja küsimusi ning eriti kartusi selles suhtes, et selline säte meie põhiseaduses võiks kaasa tuua raskusi suhete korraldamisel Venemaaga.

V. Saatpalu: [...] Mis puudutab seda Raidla ekspertgrupi esitatud eelnõu või parandusi, siis minu arvates poliitiliselt neutraalne oleks tõesti sisse kirjutada põhiseaduse eelnõusse see alternatiiv, kus kirjutatakse, et Eesti Vabariigi kehtiv riigipiir on Eesti Vabariigi riigipiir seisuga 16. juuni 1940. Nii et ma arvan, et see seisukoht oleks vast neutraalsem. [...]

[...]

L. Hänni: Lugupeetud kolleegid! Läheneb jällegi üks kriitiline hetk, sest redaktsioonitoimkond leidis, et tuleks veel kord Põhiseaduse Assamblee saali tuua küsimus Eesti Vabariigi riigipiiri sätestamise vajadusest põhiseaduses. Ja ma tahaksin kõigepealt küsida, kas Põhiseaduse Assamblee on valmis ja nõus seda küsimust täna käsitlema või ootame ära järgmise Põhiseaduse Assamblee istungi.

Juhataja: Lugupeetud assamblee liikmed! Arvestades meie arvukat kohalolekut täna, on mul ettepanek varuda kannatust ja tänasel tööpäeval pühendada oma tähelepanu ka sellele redaktsioonitoimkonna ettepanekule. Palun, kas ollakse sellega nõus? Tänan! Proua Hänni, palun!

L. Hänni: Teatavasti oli meil arutluse all selline ettepanek, et § 124 esimene lõik, mis viitab ühele konkreetsele Eesti Vabariigi riigipiiri sätestavale lepingule, oleks fikseeritud põhiseaduse rakendamisseaduses sõnastuses: "Eesti Vabariigi kehtiv riigipiir on Eesti Vabariigi riigipiir seisuga 16. juuni 1940."

Juhataja: Suur tänu! Mul on selline ettepanek, et me kuulaksime ära ka ühe eksperdi, kes ütleks välja oma arvamuse selles küsimuses. Härra Lang, palun!

R. Lang: Lugupeetud juhatus! Lugupeetud Põhiseaduse Assamblee liikmed! Ma esindan praegu Jüri Raidla poolt juhitud ekspertgrupi arvamust selles küsimuses. 2. veebruari 1920. aasta Eesti ja Nõukogude Venemaa vahel sõlmitud Tartu rahulepingut võib täiesti õigustatult pidada Eesti riikluse seisukohalt määrava tähtsusega dokumendiks. Ja mõistetav on ka taotlus selles sisalduvad põhimõtted üle kanda rahvuslikku põhiseadusesse. Ekspertdid on üksmeelsel seisukohal, et Tartu rahuleping on kehtiv dokument ning Eesti Vabariigi ja Venemaa vahelistel läbirääkimistel tuleb sellest lähtuda, sealhulgas ka piiridest, mis selle lepinguga on määratud. Kuid samas peame võimatuks Eesti riigipiiri põhiseaduslikku määratlemist Tartu rahulepingu alusel järgmistel põhjustel. Esiteks. Põhiseadus võetakse vastu vastuvaidlematuks täitmiseks. Me eeldame, et tulevases Eestis ei ole olemas poliitilisest otstarbekusest lähtuvaid erandeid kellegi suhtes, mis teeksid võimalikuks põhiseaduse rikkumise. Kui me tsementeerime Eesti piirid põhiseaduslikult Tartu rahulepinguga, võtame nii praegustelt kui ka tulevastelt Venemaaga läbirääkimisi pidavatelt isikutelt ära juriidilised volitused üldse pidada kõnelusi piiriküsimustes. Me jätame neile ainult õiguse esitada ultimatiivseid nõudmisi Tartu rahulepinguga määratud piiri taastamiseks. Igasugused kõnelused selle piiri muutmiseks muutuvad automaatselt põhiseadusevastaseks tegevuseks, mis riigiametnike puhul on reeglina tõlgendatav riigireetmisena. Me leiame, et see oleks üks kindlmaid garantiisid praeguse majanduspiiri pikaajalisusele. Teiseks. Me eeldame, et uus põhiseadus hakkab kehtima tema vastuvõtmise momendil. Kui põhiseadus fikseerib Tartu rahulepinguga määratud piiri, siis me nõustume juba ette, et on mõeldav põhiseaduse mittekehtimine osal riigi territooriumist.

Eelnõu kohaselt, mida me täna käes hoiame, on sel juhul tegemist ründega põhiseaduslikule riigikorrale. See aga toob kaasa kui mitte sõjaseisukorra, siis vähemalt erakorralise seisukorra koos sellest tulenevaga, sealhulgas ka keelu viia läbi Riigikogu ja Vabariigi Presidendi valimisi. Kolmandaks. Puhtjuriidiliselt ja rahvusvahelist praktikat arvestades ei pea me otstarbekaks nimetatud riikidevahelisi lepinguid põhiseaduses, kuna see avaks tee ühe või teise lepingu teistega võrreldes tähtsamaks pidamisele ja seega lepingute hierarhia tekkele. Peame võimalikuks, et tulevikus võib Eesti Vabariigi leping näiteks Euroopa Majandusühendusega olla hoopis määravama tähtsusega Eesti riiklusele kui Tartu rahuleping. Sel juhul tõstatub ka automaatselt küsimus selle põhiseaduslikust kaitsest. Neljandaks. Me leiame, et Tartu rahulepingus sätestatu omab piisavalt õiguslikku kaitset, lähtudes eelnõu paragrahvidest, mis käsitlevad riigipiiri muutmist. Need sätted võimaldavad kuulutada tühiseks iga leppe, mis muudab ilma tulevase Riigikogu koosseisu kahekolmandikulise enamuse nõusolekuta kehtivaid piire, sealhulgas ka neid piire, mis on fikseeritud Tartu rahulepingus. Ja viiendaks. Arvestades olukorda, kus Venemaa seisukohtades ilmneb üha selgemalt tendents mitte tunnustada end 1917. aasta oktoobripöördega tekkinud Nõukogude Venemaa õigusjärglasena, leiame, et põhiseaduslikku kaitset ei vaja niivõrd Nõukogude Venemaaga sõlmitud Tartu rahuleping, kui võrd rahvusvaheliselt tunnustatud rahvusvahelise õiguse subjekt, s. o. Eesti Vabariigi riigipiir enne tema annekteerimist Nõukogude Liidu poolt 1940. aastal. Lähtudes kõigest eeltoodust, teeme ettepaneku jätta antud paragrahvi esimene lõik tervikuna välja ja lülitada põhiseaduse rakendusseadusesse säte järgmises sõnastuses: "Eesti Vabariigi kehtivaks riigipiiriks on Eesti Vabariigi piir seisuga 16. juuni 1940." Aitäh!

Juhataja: Suur tänu! Palun, kas on küsimusi? Härra Tupp, palun!

E. Tupp: Lugupeetud ettekandja! Kas eksperdid seda küsimust arutades lähtusid või võisid lähtuda selliselt positsioonilt, et pigem selle määratlus põhiseaduses ja selle muutmise raskus just läbi põhiseaduse muutmise? See oleks eelduseks, et ei ole nii kerge taganeda või minna kompromissile selles asjas. On täiesti loomulik, et mingisugusele kompromissile minnakse. Ma ise olen selles sügavalt veendunud. Mingi kompromiss seal leitakse, kuid see on eelduseks juba praegu läbirääkimiste käigus, et ei ole võimalik minna nii kergesti kompromissile, vastasel juhul võib seda tingida lihtsalt kiusatus. Tänan!

R. Lang: Ma arvan, et vastus sellele küsimusele peitub selles meie esimeses punktis. Kui me fikseerime põhiseaduslikult riigipiiri Tartu rahulepinguga, siis riigiametnikel üldse puudub õigus alustada kõnelusi sel teemal. See on tõlgendatav riigireetmisena. See on põhiseadusevastane tegevus.

Juhataja: Tänan! Härra Talve!

J. K. Talve: Eesti Vabariigi idapiir seisuga 16. juuni 1940 oli täpselt sama piir, mis Tartu rahulepingu piir. Kas mitte? Kuidas need põhjendused, mis puudutavad riigireetmist või seda problemaatikat, mis on seotud põhiseaduse vastuvõtmise momendiga, üldse erinevad kahe redaktsiooni puhul?

R. Lang: Ma lähtuksin eelkõige sellest punktist, kui me räägime praegu põhiseadusest, mitte selle rakendusseadusest.

J. K. Talve: Aga see ei muuda asja?

R. Lang: Natuke muudab. Rakendusseaduse muutmine, vastuvõtmine on veidi teistsuguse korraga kui põhiseaduse vastuvõtmine.

J. K. Talve: See ei olnud vastus küsimusele.

Juhataja: Härra Adams!

J. Adams: Mul on selline küsimus. Härra Lang, kas Vene poole delegatsioonist on keegi tõstatanud sellise küsimuse? Teise küsimuse eesotsas on nagu väike preambula. Tähendab, ma tunnen isiklikult päris paljusid praeguse delegatsiooni liikmeid, samuti toimus hiljaaegu nendega kohtumine. Ma ei ole veel delegatsiooni ühegi liikme suust kuulnud kahtlust, et piiriküsimustes võiks olla selliseid takistusi ees. Kas nad varjavad seda minu eest pahatahtlikult või nendel ei ole seda probleemi lihtsalt tekkinud? Vastasel juhul tõenäoliselt me peaksime vist need inimesed kõik täiesti välja vahetama kui oma tööks täiesti sobimatud.

R. Lang: Ma kahjuks ei saa sellele küsimusele väga palju sisuliselt vastata, sest ma ei ole kursis sellega, mis toimub Venemaa ja Eesti vahelistel läbirääkimistel. Ma lähtun siin eelkõige sellest, milliseid seisukohti on avaldanud õigusteadlased erialases kirjanduses. Muide, sellised seisukohad, nagu ma siin ette tõin, et praegune Venemaa ei ole üldsegi kohustatud järgima lepinguid, mis on sõlmitud peale 1917. aastat, on küllaltki levinud praegu.

Juhataja: Härra Korrovits, palun!

V. Korrovits: Austatud härra Lang! Te väitsite, et 1920. aasta Tartu rahulepingu piiri sätestamine põhiseaduses toob piiriküsimuse arutamisel Eesti poolel osalejate suhtes kaasa niisuguse süüdistuse nagu riigireetmine. Kuid samas on ju formuleering selles põhiseaduse paragrahvis niisugune: "Eesti maismaapiir on määratud 1920. aasta Tartu rahulepinguga ja teiste riikidevaheliste piirilepingutega." Nii et kui Eesti delegatsioon saavutab riikide vahel uue piirilepingu, siis järelikult on see põhiseaduse järgi ja kuulub põhiseaduse järgi täitmisele. Nii et niisugune vihje, et võib-olla on tegemist riigireetmisega, tundub olevat natuke ülepingsutatud. Ja võib-olla see asjatult hirmutab meie delegatsiooni liikmeid. Ehk oleks parem sätestada maismaapiir 1940. aasta piiriga, sest vahepeal on toimunud ju väikesed piirikorrektsioonid, aga vist Läti piiri osas, mitte Venemaa piiri osas. Nüüd edasi. Te väitsite, et Venemaa ei tunnista ennast 1917. aasta riigi õigusjärglaseks. Jah, Venemaa poolt niisuguseid hääli on kuulda, kuid see, et Venemaa võttis Nõukogude Liidu koha ÜRO-s, võttis kõik diplomaatilised asutused välismaal oma lipu alla, võttis endale kõik liidu välispanga aktivad ja rida muid fakte, näitab, et tegemist on lihtsalt ühe väitega, millel ei ole suurt katet. Tänan!

R. Lang: Kõigepealt ma vastan esimesele küsimusele. Vaadake, siin on tõepoolest "ja teiste riikidevaheliste piirilepingutega", kuid kahjuks selle teise riikidevahelise piirilepinguni ei ole võimalik jõuda. Seda ei ole võimalik alla kirjutada, kuna juba läbirääkimiste protsess on põhiseadusevastane protsess. See on see probleem. Mis puudutab Venemaa ja Nõukogude Liidu õigusjärgluse probleemi, siis ma ei loe ennast siin kompetentseks isikuks sellele küsimusele vastamisel. Ma lihtsalt konstateerisin neid seisukohti, mida mul on õnnestunud lugeda kirjandusest. Ma ei ole ise olnud nende läbirääkimiste juures. Siin on teised inimesed, kes oskaksid sellele vastata. Aga esimese küsimuse puhul on probleem selles, et me teise lepinguni lihtsalt ei jõua, see tegevus on põhiseadusevastane.

Juhataja: Härra Erm, palun!

A. Erm: Lugupeetud härra Lang! Põhiseaduse § 168 näiteks ütleb, et otsus põhiseaduse muutmise seaduse eelnõu käsitlemiseks kiireloomulisena võetakse vastu Riigikogu neljaviindikulise häälteenamusega. Põhiseaduse muutmise seadus võetakse sel juhul vastu Riigikogu koosseisu kahekolmandikulise häälteenamusega. Minu esimene küsimus on, et mis siis takistab, kui tekib vajadus muuta seda punkti põhiseaduses vastavalt sellele paragrahvile. Teine küsimus puudutab seda, et kui grupp kodanikke või saadikuid algatab põhiseaduse muutmist, ükskõik millise paragrahvi muutmist, kas see on ka põhiseadusevastane. Tänan!

R. Lang: Tähendab, sellele esimesele küsimusele ma vastaksin nii, et on tõepoolest võimalik seda punkti muuta, aga siis ta tuleb muuta enne, kui me hakkame Venemaaga üldse piiriläbirääkimisi pidama ja see seab kahtluse alla vajaduse seda põhiseadusesse kirja panna. Teine küsimus. Vabandust, kas te kordaksite teist küsimust?

Juhataja: Härra Ermi mikrofon, palun!

A. Erm: Teine küsimus oli see, et kui keegi algatab põhiseaduse ükskõik millise paragrahvi muutmist, näiteks Riigivolikogu saadikud, kas äkki seda saab ka tõlgendada põhiseadusevastase tegevusena.

R. Lang: Minu arvates ei ole see tõlgendatav põhiseadusevastase tegevusena.

Juhataja: Härra Vahtre, palun!

S. Vahtre: Austatud härra ekspert! Ma ei saa kuidagi viisi ikkagi aru, mis on siin põhiseadusevastast, kui põhiseaduse praeguse eelnõu sõnastuses on selgelt öeldud: "Eesti riigipiire muutvate lepingute ...". Tähendab, on ette nähtud võimalus neid riigipiire muuta. R. Lang Aitäh! See võimalus on olemas küll, aga veel üks kord ma toonitan seda, et selle teise lepinguni, mis muudab riigipiire, on kõigepealt vaja jõuda, aga ei saa sõlmida lepingut, mis muudab Tartu rahulepinguga määratud riigipiire. Minu seisukoha järgi ei ole võimalik ka läbirääkimisi pidada, sellepärast et see on taganemine põhiseaduses fikseeritud normidest.

Juhataja: Härra Sirendi, palun!

A. Sirendi: Lugupeetud ettekandja! Kas see riigipiiri fikseerimine kuupäevaliselt takistaks meil ka edasist piiri nihutamist Petrogradi ja Pskovi suunas, kui see vajalikuks osutub?

R. Lang: Ühest vastust on raske anda. Ilmselt küll.

Juhataja: Lugupeetud kolleegid! Kas te olete nõus aktsepteerima juhatuse seisukohta, et viimane küsimuse esitaja võiks olla härra Rumessen? Palun, kas on proteste, kui juhatuse teeb nii, et viimane küsija on härra Rumessen? Ei ole. Küsimuse esitab proua Endre. Palun!

S. Endre: Lugupeetud ekspertide grupi esindaja! Minul oleks õieti kaks küsimust. Kõigepealt olen ma teie esinemisest teinud selge järelduse selle kohta, et meil siin ei maksagi tegelda sellise põhiseadusega või hiljem sellise põhiseaduse vastuvõtmisega, millest juba ette on teada, et see ei hakka kehtima kogu Eesti Vabariigi territooriumil. Siit ongi minu kaks küsimust pärit. Esimene küsimus. Kas ekspertide grupp on ise juba taandunud õigusliku järjepidevuse positsioonilt ja asunud mingisugusele teisele positsioonile? See on üks küsimus. Ja teine küsimus on (või ka võimalus, mille ma välja pakun), et kas ekspertide grupp on ise juba väga tahtlikult võtnud Venemaaga läbirääkimisi pidava tulevase komisjoni positsiooni ja selles positsioonis väljendub seisukoht, et loobume nendest tülikatest ida maa-aladest, mis praktilises elus paraku ei ole Eesti Vabariigi territoorium. Tänan!

R. Lang: Me ei ole muutnud oma seisukohta, algusest peale me oleme kogu aeg täiesti ühistel seisukohtadel olnud. Ja minu sõnavõtt minu meelest ei anna alust väita, et me oleksime oma esialgsetest seisukohtadest, kaasa arvatud õiguslik järjepidevus, lahti ütelnud. Mis puutub meie positsiooni Venemaaga läbirääkimiste osas, siis meil see puudub. Me ei ole võtnud endale mingeid volitusi isegi mitte anda siin kellelegi mingeid näpunäiteid selles küsimuses. Ja minu teada ei osale selles komisjonis keegi peale härra Raidla ja ta ei ole meid ka selles küsimuses informeerinud. See on puhtalt juriidiline arvamus, mida ma ette lugesin.

Juhataja: Härra Seppa, palun!

Ü. Seppa: Härra Lang, mul on selline küsimus. Mulle tundub see väga imelik. Meie suhtumine asjasse on praegu niisugune, et me peame arvestama, et Venemaa on suur riik ja meie oleme huvitatud nendest läbirääkimistest rohkem kui Venemaa. Minu arvates suveräänse riigina me peaksime säilitama ikkagi sellise seisukoha, et Venemaa oleks sama palju huvitatud meiega läbirääkimistest. Ja miks ei võiks see territoorium ikkagi jääda okupeeritud territooriumiks, sest kunagi, kas või tuhande aasta pärast, saabub see aeg, kui me võime selle tagasi saada? Täpselt samuti, nagu on Jaapani saartega. Suveräänse riigina peaksime minu arvates käituma nagu suveräänne riik ja suhtuma asjasse selliselt, et see on meie maa-ala ja meie ei hakkagi läbirääkimisi pidama selle üle, kui Venemaa seda ei taha. Praegu tundub mulle nii, et me läheme seda teed, et juba ette hakkame loovutama seda maad. Meil ei ole ju midagi tagasi võita nende läbirääkimistega, neid tühiseid jalatäisi maad.

R. Lang: Tegemist on teie poolt poliitilise seisukohaga. Ma ütleksin ainult, et kui me fikseerime põhiseadusega ära meie riigi piirid, siis me peame hoolitsema ka selle eest, et selle riigi piires sajabprotsendiliselt Eesti põhiseadus toimiks. Ma ei näe selleks praegu võimalust, ma näen, et see on sõjaseisukord.

Juhataja: Härra Järlik, palun!

R. Järlik: Lugupeetud juhataja! Lugupeetud härra Lang! Küsimuste esitamine viitab sellele, et § 124 mõte nähtavasti ei olegi lõplikult saali jõudnud. Ma lihtsalt küsin teilt üle. Kas seda tuleb tõlgendada niimoodi, nagu ta siin praegu kirjas on, et Eesti idapiir, tähendab, piir 1920. aastal Nõukogude Venemaaga, on määratud kindlaks 1920. aasta rahulepinguga ja ülejäänud Eesti maismaapiir teiste riikidevaheliste lepingutega?

R. Lang: Mina tõlgendan seda niimoodi, et see piir on määratud kindlaks Tartu rahulepinguga.

R. Järlik: Aga Tartu rahuleping määras piiri ainult Nõukogude Venemaaga, mitte näiteks Lätiga?

R. Lang: Lätiga on sellesama Tartu rahulepingu alusel minu teada tehtud see protokoll.

Juhataja: Härra Rumessen, palun!

V. Rumessen: Lugupeetud ekspert! Ma saan aru, et te esinete siin praegu juriidilise eksperdina. Minu arusaamise järgi on tegemist aga poliitilise küsimusega. Kas ma saan tõesti õigesti aru, et teie kui juriidiline ekspert loobute Eesti Vabariigi juriidiliselt kehtivatest piiridest? See on esimene küsimus. Teine. Kas sellest võib järeldada, et teie loobute Euroopa julgeoleku- ja koostööõupidamisel Helsingis 1975. aastal paikapandud põhimõtetest, et riikide piirid on muutmatud ja neid võib muuta ainult läbirääkimiste korras? Ja kolmas küsimus. Te räägite ka siin kogu aeg piiride muutmisest ja mina, andke andeks, ei saa aru, milliste piiride muutmisest

te räägite. Kas te räägite Eesti NSV piiride muutmisest ja sellest, et Eestil on võimalik saada territooriumi Venemaa käest juurde, või te räägite Tartu rahu piiride muutmisest ja sellest, et Eesti oleks valmis loobuma mingisugusest osast territooriumist? Aitäh!

R. Lang: Kui te küsite minu kui Eesti Vabariigi kodaniku käest, siis mina ei oleks nõus loobuma Eesti Vabariigi juriidilistest piiridest ja ma ütlesin ka kui ekspert kohe oma sõnavõtu alguses, et Tartu rahuleping on juriidiliselt jõus olev dokument. Iseasi on see, kas seda tuleks sisse kirjutada põhiseadusesse. Teie teine küsimus oli, kas ma eitan Helsingi 1975. aasta lepingut. Ei, vastupidi. Seal on sõnaselgelt öeldud, et riikide piire võib rahumeelsete vahenditega muuta, aga selleks, et muuta, peab olema ka õiguslik alus. Me praegusel juhul tahame enda põhiseadusesse kirjutada sisse sätte, mis võtaks meilt õigusliku aluse tulevikus muuta riigipiire.

Juhataja: Suur tänu, härra Lang! Rohkem küsimusi ei ole. Vabandust! Härra Rumessen, võib-olla on otstarbekohane korrata seda kolmandat küsimust. Palun!

V. Rumessen: Ma ei saanud vastust oma kolmandale küsimusele. Milliste piiride muutmisest te tegelikult räägite? Ja ma ei saanud vastust ka esimesele küsimusele. Kas te esinete siin juriidilise eksperdina või poliitilise eksperdina?

R. Lang: Härra Rumessen! Kõik see, mis ma rääkisin, oli küll täiesti juriidiline seisukoht. Loomulikult tuleb igasugustes läbirääkimistes Eesti Vabariigi piiride muutmise üle lähtuda Tartu rahulepingust, s. t. Tartu rahulepinguga kindlaks määratud Eesti Vabariigi piiridest. See on minu seisukoht.

Juhataja: Suur tänu! Esimesena on kõneks sõna härra Runnelil. Palun!

H. Runnel: Kallid kolleegid! Parafraaseerides tuntud vene nõukogude kirjaniku sõnu, ma ütlen: mul on piinavalt valus ja häbi jälle uuesti kõnelda sellest asjast, millest me oleme siin nii palju rääkinud. Kas keegi on lugenud, mitu korda me oleme seda siin arutanud? Miks ma pean aina kuulama uuesti selle küsimuse käsitlust umbes niisuguses vaimus, nagu kõik kõneleksid siin Nõukogude Liidu või Venemaa advokaatidena, püüdes meile selgeks teha, kui kasulik on meil muuta meie põhiseaduse projekti Venemaa huvides? Minu meelest härra Lang eksperdina esines selliselt, et ma pean tegema järelduse, et meil ei ole siin tegemist poliitilise vaidluse ega konfliktiga, vaid kahe kõlbelise printsiibi konfliktiga. Me oleme oma põhiseadust püüdnud arendada eesti talupoeglikke, rahvuslikke või päritavuse printsiipe silmas pidades. See on nii geneetiline kui juriidiline kui igasugune pretsedendi mõiste ka juuras. Härra Lang teatavasti esindab aga moodsaid inimesi, uut moraali, äri- ja kommerts-moraali, mille puhul märksõnadeks pole mitte päritavus, vaid müüdavus ja käibivus. Me teame, et esimene selle põhimõtte järgi tehtud müügioperatsioon oli 1940. aastal ja nüüd tahetakse moodsal moel selle juurde aastal 1992 uuesti tagasi tulla. Samal ajal on see hinnang või seletus küllalt kahtlane. Kui lähtutakse äripriintsiibist, siis jäi eelmisel ettekandjal veidi nõrgaks väide, mis rahanduslikus mõttes võiks olla sõnastatud niimoodi: raha omamine tekitab äritegevuses raskusi, takistab äritegevust. No ma ei usu seda! Niisamuti on moraalseks, poliitiliseks ja rahvuslikuks kapitaliks seesama meie ajalugu ja seesama 1920. aasta rahuleping ja piiride lepe. Selle väljakraapimine põhiseadusest on võrdne sellega, kui ärimees tehinguid tegema minnes oma raha ära viskab. See on see moraalne kapital, millega minnakse sõtta. Kolmas punkt. Venemaa ajalugu ei anna alust uskumiseks, et kui me oleme väga alandlikud ja püüdlid, siis on meil parem asju ajada ja midagi saavutada. 1920. aastal, pärast Tartu rahulepingut ütles Lenin, et kui me kogume jõudu, siis me teeme nii, nagu me tahame. 1939. aastal hakkasid

Molotov ja Stalin tegema jälle seda, mida nad tahtsid. Vahepeal oli veel rida operatsioone, mida ma ei hakka nimetama. 1940. aastal oli Ždanov. Tähendab, suurriigiga suheldes, eriti oma idapoolse naabriga suheldes, on meie saatuse otsustamisel väga oluline selle suurriigi hea tahe. Ja kui ta hakkab kasutama jõuvõtteid, siis ei tee meie alandlikkus, lõmitamine või moraalsete ja riiklike kapitalide väljakraapimine oma põhiseadusest meie elu mitte sugugi kergemaks, vaid alandab meid iseenda silmis. Neljandaks. Me oleme siin assamblees jälginud, kuidas see piiriküsimus on liikunud. Alguses liikus ta sissejuhatavast osast I peatükki, siis tassiti see I peatükist vaieldes § 124 alla, et teha kergemaks diplomaatilisi suhteid, et asi ei oleks väga jäik ega oleks seotud rahvahääletusega, kuna I peatükk on muudetav ainult rahvahääletusega. Ja nüüd tullakse talle uue jõuga uuesti kallale ja öeldakse, et viskame selle ikkagi täielikult välja ja paneme ainult apendiksisse, järellukku, rakendusseadusesse. Härrased, seltsimehed, kes te kõik olete, millise järelduse me peame tegema? Me oleme kaabakad, kui me laseme sellel liikuda selle lõpuni, mida tahetakse teha. Ma soovin, et me ei oleks seda ja säilitaksime siiski mingi oma isamaa püha tunde. Tänan!

Juhataja: Suur tänu, härra Runnel! Lugupeetud kolleegid, lubage teile teha mõned ettepanekud juhatause poolt. Meil oleks hea meel, kui te aktsepteeriksite seda, et viimane, kes saab kõneks sõna, on härra Korrovits. Pärast seda on võimalikud sõnavõttud kohalt. Ja teine ettepanek, mida me soovime teha, on see, et me võiksime jätkata pärast veerandtunnist vaheaega ja jõuaksime oma tööga lõpule umbes kell kuus või siis maksimaalselt pool seitse. Palun, kas me võime kõigepealt kokku leppida nii, et viimasena saab kõneks puldist sõna härra Korrovits? Kas on proteste? Proteste ei ole. Me oleme kokku leppinud. Veerand tundi vaheaega ja me jätkame kell 17.10. Vaheaeg Juhataja Kell on 17.13, vaheaeg on lõppenud. Jätkame tööd kuni kella poole seitsmeni ja loodetavasti pole meil vaja teha homme tööpäeva. Me koguneme taas arvatavasti nädala pärast. Me jätkame kõnede ärakuulamist. Järgmisena saab kõneks sõna härra Kork. Palun!

T. Kork: Lugupeetud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Mul on väga hea kõnelda just vahetult pärast kolleeg Hando Runnelit, sest paljud asjad, millest ta rääkis, kuuluvad nende hulka, millest ka mul oli tahtmine rääkida. Nimelt just faktilistest asjadest. Niisiis ei pea ma neid võib-olla üle kordama. Kuid me teame, et Eesti ja Venemaa, samuti Liivimaa ja Venemaa vahel on olnud aegade jooksul väga erinevates kohtades erinevaid piire. Ainuüksi kolleeg Andres Tarand, kui mul õigesti meeles on, näitas ükskord meile siinsamas saalis seitset erinevat piirikaarti. Kuid minule teadaolevatel andmetel on olemas ainult üksainus piir, mille suhtes on eestlased venelastega ise lepingu sõlminud – see on Tartu rahu piir. Tartu rahuga fikseeritu on Eesti Vabariigi riigipiir ja selles ei kahtle vist keegi siin saalis olijatest või kui, siis mõni üksik. See on meie riigipiir, hoolimata sellest, et Kalinini allkirjaga sõjajärgne otsus sisaldas midagi muud. Hoolimata sellest, et tollane Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidium vormistas oma seadlusega Kalinini otsuse aktsepteerimise. Selle seadluse on praegu ülemnõukogu presiidium tühistanud. Meil on mitte ainult õigus, vaid ka kohustus rahvusvahelisele õigusele toetudes need alad, mis praegu de facto meie käes ei ole, Eestile tagasi saada. Meil on õigus need tagasi saada seda enam, et kogu maailm, sealhulgas Venemaa, on tunnustanud taastatud Eesti Vabariiki, mitte aga mingit uut moodustist. On õigus tagasi saada seda enam, et Venemaa pole meilt neid alasid endale küsinud. Mina saan aru nii, et kui Venemaal oleks huvi rahvusvaheliselt tunnustatud riigi alasid mingil põhjusel endale saada, siis ta teeks ka vastava pöördumise. Ma ei pea ennast küll ennustajaks, kuid võib arvata, et Venemaa varem või hiljem sellise pöördumise teeb. Kui ei tee seda Venemaa, siis tuleb see Eesti diplomaatidel ära teha, avaldada

omapoolset initsiatiivi okupatsiooni lõpetamiseks kogu Eesti Vabariigi territooriumil. Saab see initsiatiiv alguse siitpoolt või sealtpoolt, igal juhul tuleb piir looduses maha märkida. Maha märkida nii, et ta oleks kaitstav, et ka piiriala oleks võimalik majanduslikult kasutada, et inimesed saaksid seal elada, sealhulgas ülejäänud Eestimaaga ühendust pidada jne. Praegune piir, pean silmas Tartu rahuga määratletut, seda aga alati ei võimalda. Väidan seda sellepärast, puhtpraktilistel kaalutlustel, et olen suure osa Eesti Vabariigi maismaapiirist oma jalaga läbi käinud. Ma ei oska küll praegu teile öelda, mitu vajalikku piirinihutamise kohta on Eesti-Vene piiril, kuid Eesti-Läti piiril leidsime teedeehituse, kraavitamise, uudismaa harimise ja muu tõttu tekkinud piirinihkeid siapoole vähemalt 118, kusjuures mitmed neist tuleb uueks piiriks jätta, muidu pole piir kaitstav ega nimetatud alad kasutatavad. Sageli on seal tegemist 12, 18 või 52 meetriga. Et piir tänaseks kujunenud olukorras mõistlikult paika panna, on tarvis läbirääkimistel naabritega moodustada piiri segakomisjon. Mida aga tahame meie teha? Põhiseaduse §-s 125 ütleme: "Eesti Vabariik ei sõlmi välislepinguid, mis on vastuolus põhiseadusega." Paragrahvis 124 aga määratleme Eesti Vabariigi maismaapiiri Tartu rahulepinguga. Sellesama § 124 lõigu 1 sissejätmisega me seome Eesti Vabariigi delegatsiooni käed, sest alati leidub Riigikogus opositsioon, kes kohe ruttab põhiseadust rikkunud valitsusele umbusaldust avaldama ja teeb seda täie õigusega. Kui palju pingestab selline põhiseaduse säte Vene poole esindajaid, millest siin täna juttu oli, ei oska ma ennustada, kuid võib arvata, et hirm läbirääkimistel tekkivate raskuste ees on küllalt põhjendatud. Läbirääkimiste võimatus tähendab aga tegelikus elus praeguste majanduspiiritaguste alade äraandmist Venemaale. Kui see ongi meie soov, mida me ei julge või häbeneme kõvasti välja öelda, siis võime seda soovi minu arvates väljendada ka poolsalaja, lootes, et see saladuseks jääb, hääletades praeguse põhiteksti poolt. Eelnenust tulenevalt saab olla ainult üks järeldus. Tartu rahuleping peab olema Eesti-Vene piiriläbirääkimiste aluseks, kuid see ei pea sisalduma põhiseaduses, vajaduse korral küll aga selle rakendusotsuses. Võimalik on ka variant, et sõnad "Tartu rahuleping" asendada sõnadega "rahulepingu alusel". Siis võib-olla saab juriidiliselt veel läbirääkimisi alustada. Lugupeetud kolleegid! Põhiseadus ei tohi jääda surnud kirjatäheks. Ma tahaksin olla nende seas, kes täidavad teda täht-tähelt, minemata vastuollu tema ühe või teise osaga. Tahaksin, et nende hulgas saaksid olla ka meie tulevased riigijuhid. Suutkem siis meiegi olla riigimehelikult targad, eriti need tänased kolleegid, kes kavatsevad Riigikogus töötada ning ei loe oma põhitööd tehtuks sellest hetkest, kui valimiskampania on edukalt lõpetatud. Kõnesolev säte praegusel kujul on ainukene kogu meie eelnõus, miks ma ei saa hääletada selle eelnõu poolt. Seejuures ma ei arva, et keegi võiks mind Venemaa advokaatide hulka lugeda või liiga alandlikuks pidada ja ka kaabakate hulka ma ei kuulu. Aitäh!

Juhataja: Suur tänu! Härra Saatpalu!

V. Saatpalu: Tundub, et see on üks sellistest paragrahvidest, kus emotsioonid ja faktiloogika on omavahel järjekordselt konfliktis. Loomulikult kehtib praegu see riigipiir, mis omal ajal sai Venemaaga kokku lepitud. Et see juhuslikult, vägivaldselt on kusagile nihutatud, on ka tõsi, aga rääkida kogu aeg seda, et me oleme okupeeritud, omistada nii kõrget staatust nagu okupatsiooniar mee sellele armeele, kes samal ajal müüb välisturistidele siin Toompeal oma varustust, on minu arust ülearune. See on liigse au osutamine sellele okupatsiooniar mee. Me peame lihtsalt ütlema, et me oleme vabad inimesed vabas riigis ja mõningad olulised küsimused on meil Venemaaga läbi rääkimata ja alla kirjutamata. Üks selline küsimus on loomulikult seesama piir, selles ei ole mitte kellelgi kahtlust. Ma juhiaksin tähelepanu just sellele, mida siin on juba korduvalt öeldud, et § 124 võimaldab riigipiire muuta, lepingute

ratifitseerimiseks aga on nõutav Riigikogu koosseisu kahekolmandikuline häälteenamus. Ka § 123 ütleb, et Riigikogu ratifitseerib ja denonsseerib Eesti Vabariigi lepinguid, muu seas neid, mis muudavad riigipiire. Nii et Riigikogul on ikkagi päris suur õigus riigipiiride üle läbirääkimisi pidada ja selles mõttes ma ei ole nõus, et § 124 praegune versioon ei luba üldse selleteemaliste läbirääkimiste alustamist Venemaaga. Lubab küll, ainult et pärast seda, kui Riigikogu on ratifitseerinud ka selle paragrahvi või selle lepingu. Venemaaga piiri muutmisel tuleks muuta siis seda § 124 lõiku 1. Arvan, et see ettepanek, mis härra Lang siin tegi, on faktioloogika seisukohalt täiesti korrektne, sest ka rahvahääletusel vastuvõetav rakendusseadus on kõrgeima võimu poolt vastu võetud seadus ja sellel on täpselt samasugune jõud Eesti riigipiiri suhtes kui sellel paragrahvil, mille me oleme praegu põhiseadusesse kirjutanud ja mis loogiliselt sellesse põhiseadusesse ei kuulu. Sellest on muidugi aru saanud ka need inimesed, kes kirjutasid 1938. aastal Eesti põhiseadust. Nad ei kirjutanud sinna sisse, et ühe või teise riigiga on just nimelt see konkreetne piir, vaid kirjutasid nii, et riigipiire võib muuta ainult põhiseaduse muutmiseks ettenähtud korras, kinnitatud välislepingutega. Aga meie oleme sellest idahirmust siia emotsioonidega ikkagi sisse kirjutanud ka selle, et ühe riigiga on just nimelt see piir, mis selle lepinguga on alla kirjutatud. Ma olen algusest peale selle vastu, et see paragrahv just niimoodi sõnastatud on, sest see on üks meisse aastakümnetega ladestunud alaväärsuskompleksi ilming. Me tunneme ennast kuidagi alavääristatuna, et see piir on praegu seal, kus ta kokku ei ole lepitud. Aga me võime ju ka sirge seljaga lihtsalt ütelda, et see on seal, ja rakendusseaduses seda veel kord ütelda. Ja kui eesti rahvas on seda veel kord seaduses ütelnud, siis oleme korranud seda, mis on sõlmitud 1920. aastal Venemaa ja Eestimaa vahel. Katsume ükskord faktioloogikat ja emotsioone lahus hoida, ilma et me hakkaksime kedagi süüdistama, et me nüüd anname kellelegi alla ja anname kellelegi midagi ära. Uskuge, loogika on nii võimas rely, et lõppude lõpuks see minu arust ikka emotsioonid võidab, aga see lihtsalt võtab aega. Ja ma toetan seda seisukohta, et viia kõnealune probleem just sellises poliitiliselt neutraalses sõnastuses rakendusotsusesse, nii nagu redaktsioonitoimkond kord meile juba välja pakkus. See ei käsitleks konkreetset lepingut, vaid me rõhutame rakendusotsuses eesti rahva poolt veel kord, et see piir, mis Eesti riigil oli 16. juunil, kehtib. Ja kui keegi tahab seda muuta, siis peab ta Eesti riigi vastavate võimudega pidama läbirääkimisi ja Riigikogu otsustab, kas läbirääkimiste tulemusena sõlmitud lepingud kirjutatakse alla ja ratifitseeritakse või mitte. Niisugused hüüdlused, et keegi on nüüd Eesti riiki, riigi maad maha mängimas, ei sobi lihtsalt kokku tänapäeva konkreetse poliitilise situatsiooniga ega ka puhtjuriidilise dokumendiga. Poliitika on muidugi tähtis, aga seda kõlbab kirjutada ka teistesse dokumentidesse, mitte põhiseadusesse. Ma kutsun üles toetama seda teksti, mis konstateerib, et 16. juuni Eesti riigipiir kehtib ka praegu. Kirjutame selle rakendusseadusesse, paneme rahvahääletusele ja heidame esimese lõigu siit praeguses sõnastuses välja. Ja katsugu keegi mind süüdistada, et ma olen eesti rahva reetur!

Juhataja: Suur tänu! Härra Adams, palun!

J. Adams: Head kolleegid! Ma ilmselt võtan praegu sõna natuke tõsisemalt, kui ma enne kavatsesin, ja tõsidusele sundis mind härra Korgi esinemise tõsidus. Ma püüan osalt vastata temale või tema probleemidele ja vaadelda küsimust nii sisuliselt, formaalselt kui ka juriidiliselt. Kõigepealt küsimuse sisuline aspekt. Esiteks. Praktiliselt läbirääkimistega tegelevate inimeste hulgas ei ole ma kordagi kohanud vähimatki kahtlust, et piiriläbirääkimised ei saaks toimuda sellepärast, et meil on nii- või teistsugune sõnastus. Vastupidi. Viimase aja kohtumistel nende inimestega on juttu olnud hoopis sellest, millised detailid, ettepanekud

esitatakse Vene poolele ja millised võivad sealt tulla. Ma arvan, et selles suhtes oli härra Langi argument äärmiselt teoreetiline ja ei olnud praktiline. Probleemistik, millega läbirääkimiskomisjon sisuliselt kokku puutub, on see, et olemas on kaks piiri – praegune Eesti NSV piir ja Eesti Vabariigi piir. Paistab, et kumbki piir ei rahulda kumbagi läbirääkimispartnerit ja sellepärast on äärmiselt tõenäoline, et Venemaa ja Eesti vahel varem või hiljem sõlmitakse leping mingisuguse kolmanda piirijoone kohta. Nüüd esimene küsimus. Mis võiks olla kellelgi selle vastu, et on Tartu rahulepingu piir? Eesti poolt rahuldab Tartu rahulepingu piir Petserimaal kindlasti. Vene poolel võivad olla probleemid. Piir põhjas, Narva jõe taga, on natukene komplitseeritum. Vene poolt tõenäoliselt rahuldaks Eesti NSV piir, mis läheb Narva jõge mööda, Eesti poolele ei ole tõenäoliselt vastuvõetav Tartu rahulepingu piir. Seda nimelt sel põhjusel, et vahepeal on tekkinud Narva veehoidla, mis väga laia kiiluna ulatub teisele poole piirijoont. Nii et usutavasti pole isegi teoreetilist võimalust, et see piir kunagi täiesti jääks. Mis puutub praegusesse Eesti NSV piiri, siis põhjaosa ma juba puudutasin, lõuna pool ei ole piir vastuvõetav kummalegi. Eriti on see ebasoodne Vene poolele, sest praeguse Eesti NSV piiri järgi on hulk põlisvene kalurikülasid Värskas juures sellised, mille juurde saab ainult sügavalt läbi Eesti sõites. Eesti poolt ei rahulda see piir ka. Üks väike näide on see, et kaks Eesti kõige suuremat raudteed ühinevad poolteist kilomeetrit sealpool piiri. Sama probleem on Saatse kandi Eesti küladega, kuhu saab sõita ainult Petseri kaudu. Nii et ma arvan, et siin see arutus on mingil moel teoreetiline, ilmselt hakatakse nihkuma sobiva kompromissi suunas. Nüüd natuke asja formaalsest küljest. Ma ei ole, ma ütlesin, mentaalselt viimasel ajal nii palju naerda saanud kui kuulates härra Langi äärmiselt lõbusaid argumente. Härra Lang ütles, et läbirääkimisi ei saa pidada juhul, kui need asjad on siin sees. Juhul, kui sooritatakse kuritegu. Tema loogika järgi, härrased ja daamid, me sooritame siin kuritegu. Me valmistame ette põhiseadust, samal ajal kui vana põhiseadus kehtib. Me ei tohiks seda teha selle loogika alusel. Ma ei tea, kui see asi viia nüüd loogilise järjekindluseni, siis järelikult ei saa kaks riiki üldse mingeid piiriläbirääkimisi pidada, juhul kui nendel on omavahel piir olemas. Maailmas on praegu rahvusvaheliselt aktsepteeritud piiride muutmine rahumeelselt ja vastastikuse kokkuleppe alusel. Kuidas see toimub? See toimub nii, et kui kahe riigi vahel valmistatakse ette piirimuudatus, siis toimuvad vastavad läbirääkimised. Väide, et läbirääkimised ei saa toimuda sellepärast, et piir on määratud seadusega, ka põhiseadusega, on naeruväärne. Alati saab ette valmistada uut seadust, uut põhiseadust või põhiseaduse muudatust, nii nagu meie valmistame ette põhiseadust. See ei ole minu arvates argument. Kui delegatsioonid on valmistanud ette piirilepingu ja oma töö lõpetanud, mis tähendab allakirjutamist, siis on järgmine küsimus, kuidas leping jõustub. Lepingu jõustumiseks, piirilepingu jõustumiseks on vajalik tema ratifitseerimine. Ratifitseerimise kord on meil ette nähtud siin põhiseaduses, seda teeb Riigikogu oma koosseisu kahekolmandikulise enamusega. Järelikult taandub küsimus ainult sellele, kas on ratifitseerimiseks vajalik eelnev põhiseaduse muutmine või ei. Nimelt selle § 124 lõike 1 alusel. Meil on öeldud, et piir on määratud Tartu rahulepinguga ja teiste riikidevaheliste piirilepingutega. Väljend "teised riikidevahelised piirilepingud" võib sisaldada endas ka tulevast Eesti-Vene vahelist piirilepingut. Ka kõige radikaalsemad Tartu rahulepingu piiri kaitsjad ei ole näinud selles väljendis Trooja hobust, mis võimaldab sellest probleemist mööda minna. Mina esitaksin niisuguse hinnangu, et juhul, kui kas või üks meeter piiri Venemaa ja Eestimaa vahel kattub Tartu rahulepingu piiridega, siis on ratifitseerimine võimalik ilma § 124 muutmata. Juhul kui mitte ükski meeter ei jää paika, siis oleks viisakas § 124 lõik 1 siiski põhiseaduses enne ratifitseerimist ära muuta. See protseduur ei ole eriti keeruline, see on ka meil põhiseaduses ette nähtud. Ma ei näe ka siin mingisugust probleemi, ma ei näe kogu

selles küsimuses mitte midagi peale, ma ütleksin, pseudoprobleemi. Nüüd üks väike vastus härra Saatpalule. Nimelt, sõnade "Tartu rahulepingu piir" asendamine näiteks sõnadega "Eesti piir 16. juunil 1940" ei ole puudustest vaba. Siis peaks hakkama täpsustama, ütlema, et me räägime idapiirist, me räägime maismaapiirist, kõik muud piirid tulevad ju siia juurde. Peale selle kerkib küsimus n.-ö. selle kuupäeva juriidilisest omavolist. Mis vähemalt idapiiri puutub, siis me võiksime kuupäeva 16. juuni 1940 asendada juriidiliselt täpselt samaväärse kuupäevaga, näiteks 16. märtsiga 1992. Sisu oleks täpselt sama. Tänan teid!

Juhataja: Suur tänu! Härra Korrovits, palun!

V. Korrovits: Austatud juhataja! Head kolleegid! See küsimus on rohkem poliitiline kui juriidiline ja see tähendab seda, et ta ei tulnud siia mitte tingimata poliitiliste jõudude toimetel, vaid ilmselt seisavad ees rasked ja komplitseeritud läbirääkimised Venemaaga, mis kujul need siis iganes ka ei oleks. Meie jaoks on praegu Tartu rahu piir väga tugev argument, sellepärast peame oskama seda ära kasutada. Helsingi 1975. aasta kokkulepe ütleb, et piire võib muuta vaid läbirääkimistega. Nii et järelikult see ei ole vastuolus selle formuleeringuga – läbirääkimistega võib muuta, kuid pärast 1920. aastat ei ole Venemaa piiri üle läbirääkimisi peetud ja mingisugust riikidevahelist kokkulepet alla kirjutatud. Härra Langi väide, et selle paragrahvi võiks viia rakendusotsusesse, on minu jaoks natuke kahtlane. Nimelt lõpeb rakendusotsus tõdemusega, et see kehtib vaid 2000. aastani, kuid me ju ei taha pärast 2000. aastat endale piiriläbirääkimiste teed kinni panna. Nii et teen siit järelduse, et selle paragrahvi viimine rakendusotsusesse ei ole nähtavasti mõistlik. Veel peame silmas seda, et läbirääkimised toimuvad just Venemaaga ja mitte mõne teise maaga, ning Venemaa õigusjärglus on niisugune küsimus, mis on Vene argument. Kuivõrd tugev see temal on, see sõltub ka sellest, missugune on meie positsioon, missugused on meie vastuargumendid. Igal juhul on Venemaal oma loogika, mida ta on järginud vähemalt 400 aastat, et nihutada oma piiri Balti mere kallastele. Kui Venemaa poolt on vahel märgata naiivsust või mingisugust välisasjade halba tundmist, siis kavalust ja pealekäimist oma eesmärkide saavutamiseks ei saa kunagi eitada. Ja see saab Venemaal selles küsimuses alati olema. Järelikult me peame tugevdama oma positsioone nii palju kui võimalik. Kui me kirjutame niisuguse asja põhiseadusesse, siis see on just üks neid vahendeid, millega me tugevdame oma positsioone. Oma juriidilisi teadmisi, olgu nad siis ekspertide või mõne teise teadmised, me peame kasutama meie riigi huvides ja meie territooriumi kaitseks. Tänan tähelepanu eest!

Juhataja: Suur tänu, härra Korrovits! Algavad sõnavõttud kohalt. Härra Rumessen, teil on sõna kohalt. Palun!

V. Rumessen: Lugupeetud kolleegid! Ma tahan siiski veel rõhutada seda, mida ütles ekspert härra Lang. Ta väitis nimelt, et kui me selle paragrahvi kirjutame põhiseadusesse, siis võtab see meilt ära õigusliku aluse Venemaaga läbirääkimistel. Ma olen risti vastupidisel positsioonil: kui see paragrahv on põhiseaduses, siis see just annab praegu ainukesele seaduslikult kehtivale Eesti Vabariigi riigipiirile õigusliku aluse. Nagu eelkõneleja väga õigesti märkis, kui see paragrahv on põhiseaduses, tugevdab see läbirääkimistel meie positsioone. Sellest lähtudes ma teen kõigile ettepaneku ja palun, et me hääletaksime selle paragrahvi sissejätmise poolt. Aitäh!

Juhataja: Härra Tupp, palun!

E. Tupp: Härra juhataja! Austatud kolleegid! Otsides kompromisse kahe poole vahel, arvan ma, et üks variant võiks olla niisugune. Selle asemel, et viia § 124 sisu rakendusotsusesse, on üks

võimalus viia § 124 jõustumine rakendusotsusesse. Ma tegin siin väga kiiresti ühe näite, see võiks olla midagi niisugust: Petseri maakonna territoriaalse kuuluvuse kohta lepingu ratifitseerimisel Riigikogu poolt. See on üks variant, mis pakub veidi teistsugust lahendust. Tänan!

Juhatus: Suur tänu! Nende ettepanekute alusel võib reageerida ainult redaktsioonitoimikond, mitte aga enam meie. Härra Salum, palun!

V. Salum: Väiksel riigil ja rahval ei ole jõudu suure vastujõuga välja astuda ja siin saame toetuda ikkagi õigusele. Sellepärast ei ole mingit põhjust Tartu rahulepingut ka sellest põhiseaduse viimasest sabast välja rookida. Põhiseaduse teemadel kõrgetasemeline rahvusvaheline konverents ja ükski välisekspert ei nõudnud, ei soovitanud Tartu rahulepingu väljaviskamist põhiseadusest. See on küllalt kaalukas argument. Akadeemik Lippmaa süüdistas, et me tahame teha uut põhiseadust. Me peame säilitama nii palju, kui suudame säilitada. Adamsi eelnõus oli see alguses sees ja jätame ta ikkagi sisse, sest see ei ole päevapoliitika, mis 50 aastat on Eestis kestnud. Alaväärsuskompleksist on siin natuke vähe rääkida, sest me oleme peaaegu sandistatud Venemaa kolonisatsioonist.

Juhataja: Tänan, härra Salum! Härra Vahtre, palun!

S. Vahtre: Austatud kolleegid! Ma tahan veel kord juhtida tähelepanu sellele kuupäevale – 16. juuni 1940. Härra Adams juba viitas sellele, et sama hästi võiks siin olla 30. märts 1990 või täpselt sama teeks välja, kui siin oleks 16. juuni 1950 jne, sest meie seisukohast ei ole see piir ka hiljem muutunud. Aga minu arvates ei tohi me mingil juhul seda kuupäeva – 16. juunit 1940 – ükskõik kas rakendusseadusesse või kuskile mujale panna, sest see on siis tahtlik või tahtmatu järgnevate piirimuutuste tunnustamine või vähemalt annab vastaspoolele võimaluse sellega välja tulla. Minu arvates on see üks tõsine lõks, millesse me mingil juhul ei tohi sattuda. Tänan!

Juhataja: Tänan! Härra Tarand, palun!

A. Tarand: Me oleme nüüd hulk aega tõestanud üksteisele asju, mida me ilmselt kõik teame, sest et nad on isegi selles saalis olnud korduvalt jutuks. Aga mulle näib, et ühes asjas me oleme üsna hästi kokku leppinud – iga piir on mingi kahe asja vahel, olgu see siis maa ja mere, Vene ja Eesti või Andrese ja Pearu vahel. Paistab, et täielik üksmeel on ka selles, et sellisel juhul aitavad ainult läbirääkimised. Kuna läbirääkimised panevad selle piiri lõplikult paika, siis nähtavasti need ühepoolsed sissekirjutused, mida teeb praegu Venemaa olgu või oma põhiseadusesse või mida teeb Eesti oma põhiseadusesse, teisele poolele siiski mingil määral kohustuslikuks ei muutu. Need on küllalt "tundelised" küsimused. Nende üle jutt käib. Ma ei usu, et neil oleks üldse ajaloolist tähtsust. Nüüd aga praegusest sõnastusest, mis on tõepoolest ka üks lõks ja millele ma püüdsin kord siin tähelepanu juhtida, ilmselt ilma igasuguse eduta. Sõnastus on järgmine: määratakse Tartu rahulepinguga ja teiste riikidevaheliste piirilepingutega. Ma püüdsin väita, et sedapidi tulevad mängu ka kõik need ajaloolised lepingud, mis on sõlmitud Eesti idapiiri kohta. Kui siin peetakse venelasi läbi ajaloo eriti kavalateks, osavateks ja peale selle veel suurteks, kes meist palju välja ei tee, nagu minulegi on mulje jäänud, siis venelaste asemel mina küll kasutaksin sellist sõnastust ära nende endiste ja meile ebasoodsate piiride sissetoomiseks. Kui seda ei usuta, et venelased nii teevad, siis ma ei tea, milles on siis üldse põhjendused, mida siin tuuakse. Nii et vähemalt osa esimesest lõigust peaks välja monterima, kui lõik ise sisse jääb. Aitäh!

Juhataja: Aitäh! Härra Hallaste, palun!

I. Hallaste: Aitäh, härra juhataja! Lugupeetud kolleegid! Ma usun, et tulevikus omavad § 124 tõlgendamisel suurt tähtsust need sõnavõtted, mis siin on peetud, ja see, kuidas assamblee tõlgendab § 124 lõiku 1. Nagu ma sain aru eelkõnelejatest, tõlgendatakse seda nii, et praegu kehtib Tartu rahu ja Tartu rahu piiri muutmine on võimalik vastavalt § 124 lõigus 2 sätestatud korrale. Ning see ei eelda põhiseaduse muutmist, nii nagu ütles härra Adams, kuni kas või üks meeter maismaapiiri jääb Tartu rahulepingu alusel. Kuna suur osa Narva jõest, mida mööda see piir kulgeb, jääb paika, siis ma arvan, et põhiseadust muuta tulevikus vaja ei ole. Küll aga need lepingud, mis Tartu piiri muudavad, vajavad Riigikogu koosseisu kahekolmandikulist häälteenamust. Järelikult ei ole need probleemid, millest rääkis enne härra Lang (et ei tohi üldse läbirääkimisi pidada, kui see on lõikesse 1 sisse kirjutatud), päris tõsiselt võetavad. Ma arvan, et see probleem on ületähtsustatud. Tõenäoliselt oleks võinud redaktsioonitoimkond panna siia juurde veel kolm või neli erinevat varianti, kuidas sõnastada § 124 lõiku 1. Seda praegu tehtud ei ole, nii et võime valida ainult selle vahel, kas ta läheb rakendusotsusesse või jääb siia alles. Ma usun, et ta võib jääda rahulikult siia alles, lähtudes sellest tõlgendusest, mis on siin saalis juba piisavalt kõlanud. Aitäh!

Juhataja: Tänan! Härra Erm, palun!

A. Erm: Lugupeetud assamblee liikmed! Ma siiski tuletan meelde, mis on toimunud Tartu rahuga põhiseaduse arutelu käigus. Alguses kirjutasime Tartu rahu sisse preambulasse, siis ta vist liikus I või II peatükki, ma ei mäleta täpselt. Nüüd on ta §-s 124 ning ta tahetakse viia rakendusotsusesse. Tendents on sellepärast selline, et tegemist ei ole tõepoolest niivõrd piirilepinguga, kuivõrd poliitilise lepinguga, mis on sõlmitud Eesti Vabariigi ja Venemaa vahel. Selle lepingu põhiseadusesse kirjutamise vajadus tuleneb just nimelt sellest, et läbirääkimistel Venemaa delegatsioonidega oleks meie delegatsioonil tugev ja kindel lähtealus. Kui me seda sisse ei kirjuta, siis millest me lähtume läbirääkimistel? Kas me lähtume praegusest majanduspiirist ja hakkame esitama Venemaale pretensioone nende alade tagasisaamiseks, kuna meie piir oli kunagi seal, või me lähtume sellest, et meie piir on seal, kus ta Tartu rahuga paika pandi? Võib-olla hakkab Venemaa meile esitama pretensioone, et see ei ole kõige mõistlikum koht ja teeb ettepaneku leida mingisugune kompromiss. Sellepärast ma leian, et Tartu rahuleping peab olema põhiseadusesse sisse kirjutatud. Ma tänan!

Juhataja: Suur tänu! Härra Adams, palun!

J. Adams: Head kolleegid! Püüdes kiirustades oma kõnet lõpetada, unustasin ma ühe tähtsama lõigu, millest ma nüüd olen sunnitud mikrofoni kaudu rääkima. Me jõudsime § 124 kõigile vastuvõetava sõnastuseni äärmiselt raske töö kaudu siin assamblees. Mulle ei meeldi see sõnastus, kuid ma leian, et see on meie ühine kompromiss. Nüüd seisab meie ees hääletus, mille küsimuseks on, kas ta jääb siia või läheb rakendusotsusesse. Rakendusotsusesse ta muidugi ei sobi. Aga peale selle ei ole ma nõus härra Hallastega. Kui me otsustame selle paragrahvi sellises sõnastuses rakendusotsusesse panna, siis ka sinna ta kindlasti ei sobi ja me peame minema uude, väga raskesse tsükklisse, et töötada välja rakendusotsusele vastav sõnastus. Sellepärast mul on praegu niisugune üleskutse: jäägem, palun, selle kokkuleppe juurde, sellega võidame tõenäoliselt hulga töötunde ja soodustame Põhiseaduse Assamblee töö lõpuleviimist. Praegune kompromiss peaks olema kõigile täiesti vastuvõetav. Tänan!

Juhataja: Suur tänu! Proua Aaskivi, palun!

Ü. Aaskivi: Head kolleegid! Mind ajendas sõna võtma härra Ermi sõnavõtt. Nimelt me täheldasime põhiseaduse eelnõu teatud küpsusastme juures, kuidas hakkasid nagu välja keema või sorteeruma asjad, mis ei ole põhiseaduslikud küsimused, mis lihtsalt ei sobi oma olupoliitilise iseloomu poolest põhiseaduse teksti. Üks nendest on minu arvates ja ka väga suure osa nende ülemnõukogu saadikute arvates, kes tegid oma ettepanekud Põhiseaduse Assambleele, just see § 124. Sellepärast ma tahan küll väga toetada eksperte, kes mitte esimest korda ei tee meile seda ettepanekut. Ka mõned assamblee liikmed, mina ise sealhulgas, on praktiliselt assamblee töö algusest peale püüdnud tähelepanu juhtida sellele, et enamikus põhiseadustes nii täpset piiri fikseerimist ei tunta. Seepärast kutsun teid üles olema selles küsimuses kompromissivalmis nii ekspertide kui ka ülemnõukoguga. Aitäh!

Juhataja: Suur tänu! Sõnavõtte rohkem ei ole ja meil on võimalik asuda hääletama. Palun veel kord läbi viia kohaloleku kontroll! Meid on kohal 35. Lugupeetud kolleegid! Selleks et me kõik saaksime aru, mida järgnev hääletustulemus tähendab, ma kordan ühte mõtet ja palun protestida, kui ma teen kokkuvõtte valesti. Ma mõistan teie sõnavõtte selliselt, et assamblee on seisukohal, et olemasolev § 124 lõigu 1 tekst ei piira vastavate läbirääkimiskomisjonide tegevust Venemaaga kokkuleppe leidmisel, kus piir määratakse teisiti, kui ta on määratud 1920. aasta 2. veebruari Tartu rahulepinguga. Kui ma ei võtnud praegu kokku assamblee seisukohta selles küsimuses, palun tõsta käsi püsti, sest sellisel juhul tuleb meil jätkata arutelu, et hääletustulemus oleks üheselt tõlgendatav. Palun tõsta käsi püsti neil, kes ei ole nõus minu kokkuvõttega! See on oluline, tõlgendamaks pärast hääletustulemust, milleni me kohe jõuame. Ma kordan veel kord. Sõnavõttudest selgus, et ka need, kes kaitsevad § 124 lõigu 1 olemasolevat redaktsiooni, on veendunud, et olemasolev redaktsioon ei takista läbirääkimiste pidamist Venemaaga, muutmaks 1920. aasta 2. veebruaril Tartu rahulepinguga määratud piiri. Kas selline kokkuvõtte on õige? Sellise kokkuvõtte puhul on võimalik pärast tõlgendada otsust, mida me praegu teeme. Täna teid! Me asume hääletama. Kes on selle poolt, et vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekule arvata §-st 124 välja lõik 1, viies selle teksti muudetud redaktsioonis põhiseaduse rakenduseaduse eelnõusse? Härra Erm, palun!

A. Erm: Mul on tegelikult küsimus. Kas ma sain õigesti aru, et sellisel juhul arutelu selle teksti üle jätkub? Aitäh!

Juhataja: Lugupeetud kolleegid, te olete jõudnud vist omavahel kokku leppida, kuidas hääletada. Ma kordan veel kord küsimust ja katsume otsustada. Kes on selle poolt, et vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekule viia §-st 124 välja lõik 1 ja sõnastada see uuesti põhiseaduse rakenduseaduse eelnõus? Hääletame, palun! Loevad nii poolt- kui ka vastuhääled. Poolt on 13, vastu on 19. Assamblee ei toeta selles küsimuses redaktsioonitoimkonda ja § 124 tekst jääb kujul, nagu ta on eelnõus. Lisan mõtte, et assamblee leppis kokku, et ta tõlgendab § 124 lõiku 1 selliselt, et see ei takista vastaval komisjonil pidamast piiriläbirääkimisi Venemaaga, muutmaks piiri, mis on kokku lepitud 1920. aastal 2. veebruaril Tartu rahulepinguga.
